

PAUL HEYSE

Sabinki

PAUL HEYSE
*Sabinki*¹

TRAGEDIA W PIĘCIU AKTACH

TŁUM. NIEZNANY, KAZIMIERZ KASZEWSKI

OSOBY:

- Romulus, król Rzymu.
- Ankus, jego przyjaciel.
- Talassjusz, Rzymianin.
- Pinarius, kapłan etruski.
- Tytus Tacjusz, król Sabinów.
- Hersylia, jego córka.
- Tullia, jego córka.
- Marcja, Sabinka.
- Chłopiec, syn Pinariusza.
- Rzymianie, Sabinowie i Sabinki.

Scena odbywa się na szczycie wzgórza kapitońskiego, które w głębi zamknięte jest wysokim, prostym murem. Po lewej stronie sceny stoi otworem brama o prostych drzwiach zamkniętych na rygle; przez otwór bramy widok na płaszczyznę tyberyjską i pomniejsze pagórki. Wewnątrz grodu, z przodu, na prawo stoi dom Romulusa, jednopiętrowy, bez żadnych ozdób, słomą kryty. Drzwi na kilkustopniowym podniesieniu wychodzą na plac, w pośrodku² którego stoi czworokątny prosty ołtarz, również na podniesieniu. Wielkie kamienie ciosowe³ leżą nieregularnie na prawo i na lewo, jako siedzenia dla obradujących. Naprzeciwko domu, na lewo, grupa wysokich sosen i świątynia w rozpoczętej budowie.

¹*Sabinki* — na końcu utworu dołączona została informacja o autorze: Przedmowa do wydania źródłowego z 1879 r. [przypis edytorski]

²*w pośrodku* — dziś: pośrodku. [przypis edytorski]

³*kamień ciosowy* — ociosany, prostopadłościenny blok kamienny. [przypis edytorski]

AKT PIERWSZY⁴

SCENA I

Pinarius, ślepy, siedzi na przodzie sceny przed świątynią, na jednym z ciosanych głazów. Syn jego mały stoi w otwartej bramie i patrzy w dół na równinę.

CHŁOPIEC

Przestali się mocować. Ankus znowu
Już po raz trzeci górą. Stał sobie
Tak, ręce założywszy; a przeciwnik
To ledwie że się biedak z ziemi dźwiga...
Pomiędzy tłum się powłókl! No, ten pewno,
Do domu jak powróci, to nie bardzo
O naszym dzisiaj święcie się rozgada!
Tymczasem Ankus pobiegł... a, do Tybru...
Rękami czerpie wodę; twarz i głowę
Z kurzu i potu zmywa... Teraz wraca...
Odgarnął sobie włosy; idzie z wolna...
O pięknie bo wygląda! Jak bóg wojny!
Wszyscy mu wiwat krzyczą, że zwycięzca.
Być takim mocnym, ach — i takim pięknym!
Dokoła żeby wszystko tak wołało
I bieгло na spotkanie! Wszak i tu już
W czasie pochodu z rana, na ulicach
Na niego każdy patrzył; każdy pytał:
A kto to ten przystojny? Kiedy inni
Wciąż z gośćmi kuryjskimi⁵ rozprawiali
I ten i ów się chlubił z swych popisów; —
To on przez cały czas z królową obcą,
Z tą młodszą — nieodstępnie. To się śmieją,
To się spierają z sobą. Sam widziałem,
Dziewczęta zazdrościły aż królownie,
A jemu znów mężczyźni zazdrościli.
Ankus jak dziecko śmiał się. — Teraz wszystkich
Zwycięzył jak bohater!

PINARIUS

Prosta dusza!

Co błyszczysz, to mu dobre; choćby to był
Wężowych oczu połysk. Pójdź no, chłopcze!
Pójdź, mój kochany chłopcze; coś ci powiem.

CHŁOPIEC

wychylając się za bramę

Kiedy teraz najpiękniej: — konie, konie!
Dziesięć białutkich takich, dziesięć karych!
Aż wszyscy z miejsc powstali: takie śliczne.
Mój ojczec, czy też u nich, u Sabinów,
Są w Kurach⁶ takie konie, jak tu w Rzymie?
Ach! żebym ja był duży, też bym jechał.

⁴*akt pierwszy* — przekład całego tego aktu jest innego pióra [Nie udało się zidentyfikować autora tego przekładu. Red. WL]. [przypis redakcyjny]

⁵*goście kuryjscy* — goście z miasta Cures (lub: Cures Sabinorum), czyli Sabinowie, przedstawiciele ludu zamieszkującego starożytną Italię (na północ od Rzymu, w okolicach dzisiejszego Rieti), który w III w. rywalizował z Rzymianami o panowanie nad Kampanią. Jako główne miasta Sabinów wymieniana się: Cures, Amiternum, Reate (dziś Rieti), Nomentum, Nursię i Orviniem. [przypis edytorski]

⁶*Kury* — Cures Sabinorum, jedno z głównych miast zamieszkałych przez Sabinów. [przypis edytorski]

PINARIUS

Podziękuj wszystkim bogom, żeś jest dzieckiem,
Żeś z dala tam od złego, co się spełnia.

CHŁOPIEC

Od złego? Jak to, ojczy? Przecież święto
Dla boga się odprawia. Przecież tylu
Sąsiadów, co nas przedtem znać nie chcieli,
Na obchód do nas przyszło. Jakżeż mówisz,
Że złem jest, gdzie nienawiść się uśmierza.

PINARIUS

Nienawiść się zapala! Lecz ty tego,
Mój synu, nie przeczuwasz.

CHŁOPIEC

Jeśli takie
Masz złe przeczucia, ojczy, to uchodźmy.

PINARIUS

Ach, ślepy, dokąd pójde! Trzeba było
Od Rzymian ująć, gdy gród nasz zdobywali!
O czemuż, zamiast skryć się, czemuż biegłem
Wśród dymów i płomieni do ołtarza,
By wynieść bóstwa posąg! Czemu płomień
Wypalił tylko oczy, a samego
Nie zniszczył razem z drogą mi świątynią!
Jesteśmy teraz łupem tego ludu,
Co nie dba o świętości, co z nich szydzi.

Kapłan

CHŁOPIEC

Znak dają! Teraz — teraz — polecili!
Toż pędzą! ach jak pędzą! grzywy w górę!
Jak gdyby sam Neptunus⁷ ich poganiał!
U jeźdźców włosy na wiatr! Ach, że ja też
Z daleka stać tu muszę!

PINARIUS

Zapomnijcie
O bogach! gardźcie nimi! Bogi⁸ milczą;
Ich piorun mówić będzie.

CHŁOPIEC

Gdybyś widział,
Jak pięknie się kurzawa w słońcu złoci!
Po drugi raz znów lecą. Przed wszystkimi
Ankusa biały ogier. A sam jeździec
To jakby był przykuty; głowa prosto!
Zwyciężył! znów zwyciężył! Wspiął się ogier;
Różowym nozdrzem parska, zarżał dumnie;
Zwycięstwem też się pyszni! Stają wszyscy...
A konie jak spotniały! Aż z nich dymi
Biaława od rzeczno chłodu para.
Ach ojczy, gdybyś widział! Zsiedli teraz

⁷Neptunus, częściej Neptun (mit. rzym.) — bóstwo wód, morza i deszczu, a także patron wyścigów konnych.
[przypis edytorski]

⁸bogi — dziś popr. forma M. Im: bogowie. [przypis edytorski]

I wodzą swe rumaki w parach, stępa,
Wzdłuż siedzeń.

PINARIUS

wstając

Odwróć oczy, moje dziecko,
I nie patrz na to dłużej i nic nie mów;
Bo źle jest przypatrywać się zdrożności,
Nie mogąc jej zaradzić.

CHŁOPIEC

Co to! Co to!

Co oni robią, ojcze?

PINARIUS

wznosząc głowę

O odwróćcie

Oblicze wasze, bogi, co strzeżecie
Pokoju i praw świętych gościnności
I pory uroczystej!

CHŁOPIEC

Z ław ściągają

Dziewice! Każdy z naszych jedną chwyta,
Porywa, sadza na koń i sam skacze!
I pędzą z miejsca żywo! — Czy to żartem?
Te krzyczą; goście grożą aż pięściami...
Wrzask, bójka! Co to będzie?

PINARIUS

Zaprosili

Na święto, aby zgwałcić i znieważyc.

CHŁOPIEC

I miecze! Czyż to wolno na igrzyskach
Być z bronią?

PINARIUS

Zdradzić wolno! Wszystko wolno!

CHŁOPIEC

A goście są bez broni. To haniebnie!
Porwawszy biednym matkom córki z objęć,
Wywijać gołą szablą przed oczyma!
I wciąż tak robią wszyscy! Coraz inni
Rzucają się na zdobycz za tamtymi!
Tutaj na górę dążą; każdy swoją
Chwyciwszy, ciągnie, wlecze tu do bramy.
O! widzę: to Talassjusz, a tuż za nim...
Czyż można tak zwycięstwo chlubne plamić!
I Ankus! — Gdzież to, ojcze, król się podział?
Król nie dałby im broić.

PINARIUS

Jest ich królem

Dlatego, że ich zbrodniom przewodniczy.

CHŁOPIEC

biegnąc śpiesznie od bramy na przód sceny
Już idą, zaraz wejdą. Słyszysz krzyki?
Ach ojcze, aż drżą cały. Krew się we mnie
Gotuje z bólu, z wstydu! Uciekajmy!

PINARIUS

Słyszycie, nieśmiertelni? Ach ocalcież
To dziecię, co się wzdryga na ohydę,
Ocalcie je od kary, jaka spadnie!
O chciałbym! Władza króla mnie tu trzyma.
Odprowadź mnie przynajmniej gdzie na stronę⁹,
Aż burza ta ucichnie.

CHŁOPIEC

Idźmy, idźmy!

*Odprowadza starego na prawo. W tejże chwili wpada młodzież w otwartą bramę; każdy
ciągnie za sobą opierającą się dziewczynę.*

SCENA II

I-SZY RZYMIANIN

sadzając swoją brankę na jednym z kamieni
No, toś już w Rzymie!

I-SZA SABINKA

Niedługo i w grobie!

2-GA SABINKA

Bracia, ratujcie!

2-GI RZYMIANIN

Dajże pokój sobie,
Duszko ty moja; ten hałas płaczliwy
Wszak to nie z serca.

2-GA SABINKA

Zbójco niegodziwy!
Tam matka płacze i ciebie przeklina!

2-GI RZYMIANIN

Góra wysoka! poczciwa babina
Ześć nie podola.

2-GA SABINKA

Usłyszcie me jęki,
Bracia! ratujcie! Matko!

3-CI RZYMIANIN

wnosi dziewczynę na ręku
Bogom dzięki!

I-SZY RZYMIANIN

Na Herkulesa! Widzę, przyjacielu,
Najmniejsząś wybrał zdobycz spośród wielu!

⁹gdzie na stronę — dziś: gdzieś na bok. [przypis edytorski]

3-CIA SABINKA
Bodajś zginął!

3-CI RZYMIANIN
buśtając ją na rękach
Hop! Nic się nie boję,
Twoje przekleństwa, jak i ciało twoje,
Leciuchne pewno. Śmieście się! Co do mnie
Wiem, że choć mała, lecz kocha ogromnie.
Ot jak mi ząbki zapuściła w ramię —
Z wielkiej miłości! No, to się przełamie!
Spocznij tymczasem; zmięknie twarda dusza.

Talassjusz wchodzi, prowadząc Marcję.

2-RZYMIANIN
Jest i Talassjusz!

I-SZY RZYMIANIN
Ha, zuch z Talassjusza!

TALASSJUSZ
do Marcji
Teraześ¹⁰ moja, nie ma na to rady!

MARCJA
wraz z innymi dziewicami coraz to na scenę wnoszonymi
Ratujcie! Zbawcie! Obrońcie od zdrady,
Od zbójców!

TALASSJUSZ
Dosyć już z tymi krzykami!
Obroną waszą my jesteśmy sami,
Nikt inny w świecie. W nas wasze zbawienie,
Z nami zyszczecie¹¹ własny dom i mienie
I synków dzielnych.

MARCJA
Precz z oczu, zuchwały!

I-SZA SABINKA
Bodaj te mury w gruz się rozsypały
Na głowy wasze!

TALASSJUSZ
Ciszej bądźcie, ciszej,
Moje najmilsze! Nikt was tu nie słyszy.
A w nas niebawem pociechę znajdziecie.
Przestańcież jęczeć.

2-GI RZYMIANIN
wyglądając
To i Ankus przecie!

INNI RZYMIANIE
Wiwat!

¹⁰*teraześ moja* (daw.) — teraz jesteś moja. [przypis edytorski]

¹¹*zyszczecie* — dziś popr. forma: zyskacie. [przypis edytorski]

SCENA III

Ankus wchodzi i prowadzi Tullię, przytrzymując w prawej dłoni obie jej ręce, a lewą objąłszy jej ramiona. Hersylia tuż za nimi sama przestępuje przez bramę.

MARCJA

Królewny obie! Ach, sromota!

ANKUS

Czy są już wszyscy? — Więc zamykać wrota!
Zobacz, Talassjusz?

TALASSJUSZ

Winszuję, mój Anku¹²!
Walnieś¹³ się spisał — ty, bogów kochanku!
Aż dwie?

ANKUS

Za jednym zachodem, mój bracie!
Tę jam ułowił, tę w przydatku¹⁴ macie.
Poszła, jak kokosz, kiedy jej spod skrzydła
Pisklę zabiorą.

TULLIA

Poczwaro obrzydła!
Puść moje ciało; bo duszy nie spęta
Twa przemoc nigdy.

ANKUS

Nie szarp się; rączęta
Sobie odgnieciesz.
Do Talassjusza
Utarczkę?
I cóż ty na taką

TALASSJUSZ

śmiejąc się

Walna¹⁵!

ANKUS

Dość nudna; wszelako!
Oręż nierówny: bo tu z paznokciami,
Zębami, łzami...

TULLIA

Kłamiesz! z mymi łzami?
Czym ja płakała? widziałeś?

ANKUS

Po trosze;
Z gniewu, koteczko.

Sadza ją na schodkach Romulusowego domu.

HERSYLIA

występując

¹²Anku — tu: wołacz od imienia Ankus. Wyrazy łacińskie zakończone na *-us* odmieniano dawniej w polszczyźnie, odrzucając tę końcówkę, na wzór odmiany łacińskiej, np. łac. *Ancus, Anci, Anco* itd. [przypis edytorski]

¹³walnieś się spisał (daw.) — doskonale się spisałeś. [przypis edytorski]

¹⁴w przydatku (daw.) — dodatkowo. [przypis edytorski]

¹⁵walny — tu: solidny, doskonały; fajny. [przypis edytorski]

Jeszcze raz cię proszę,
Błagam; uwolnij moją siostrę młodą!
Przyszłam tu sama, a choć jej urodą
Nie dorównywam¹⁶, lecz zdrowie i siła
Do pracy lepsze. Będę ci służyła
Jak niewolnica na wszystko gotowa;
Lecz puść to dziecko.

TULLIA

Siostro, ani słowa!
To poniżenie i marna ofiara!
Dla *takich* wzgarda, wzgarda, tak — i kara!

HERSYLIA

Nie zważaj na nią; mnie słuchaj, młodzianie!
I jam w królewskim wychowana stanie,
Nie prosić zwykłam, ale rozkazywać;
Nie wiem, jak niższych błaganiem zjednywać;
Umiałam tylko o łaski rodzica
Prośby zanosić; — ale z mego lica
Snadnie mą boleść wyczytać możecie
I trwogę serca... Miałeś matkę przecie?

ANKUS

A jużci miałem; ale cóż mi potem!
Nigdy jej nie znał.

HERSYLIA

Więc ojca...

ANKUS

O! o tym
Lepiej nic nie mów; na takie wezwanie
Najpewniej żadna łaska się nie stanie.
Żebyś go znała!... Ho, moja wygrana,
Żem w czas spod tego wyrwał się tyrana!
Nie taki ze mnie będzie ojciec ostry —
Mogę zaręczyc — dla synów twej siostry.

TULLIA

Głupiec bezwstydney!

HERSYLIA

Ach!

ANKUS

Gadajcie sobie!
Jakem was przywiódł, tak i trzymam obie.
Do Hersylii
Gdybyś nie poszła sama, to bym wtedy
Musiał cię zabrać na konia od biedy,
Ażeby święcie uiścić się w słowie,
Com dał królowi — że i ciebie złowię.
Ba! kiedym waszych sześciu brał na siebie,
Toć z dwojgiem dziewcząt umiałbym w potrzebie
Dać sobie radę.

¹⁶*dorównywam* — dziś popr. forma: dorównuję. [przypis edytorski]

HERSYLIA

O bogi, o bogi!

TULLIA

Siostró jedyna! cios wspólny, choć srogi;
Umrzemy razem!

ANKUS

Ho, wróżko skrzydlata!
Sięgasz, jak widzę, w dalekie gdzieś lata,
Gdy obie, długie spędziwszy tu życie,
Wśród rzymskich wnuków ten świat opuścicie;
Wszak tak?

TULLIA

Nie, nie tak, szyderco bezczelny!
O dzisiaj myślę; dziś ten dzień śmiertelny,
Co nas pochłonie.

ANKUS

Wybornie się składa!
Słyszysz, Talassjusz, co ona powiada?
Szyderca ze mnie; a tom właśnie dla niej
W sam raz na męża, jak jeleni dla łani.
Ot, mury miasta na świadki tu stawię¹⁷;
Jeszcze z nich echo nie wywiało prawie
Jej głośnych śmiechów dzisiejszego ranku¹⁸,
Jak sobie z Rzymu drwiła bez ustanku.

TALASSJUSZ

Tak, wciąż szydziła.

ANKUS

Wychwalała niby,
Że jakoś nazbyt porządne siedziby
Dla takiej zgrai. *Udaje Tullię*
„To coś niesłychane:
Wilki stawiają domy murowane!
Może smakują w pieczonym mięsiwie¹⁹?”
To znów cysternę wytyka złośliwie
Paluszkiem: „Proszę, czy to jest pieczara
Owa, gdzie niegdyś ta wilczyca stara,
Wasza mateczka, dawała wam wymię²⁰?”
Tak to panienka w naszym młodym Rzymie
Z wszystkiego sobie robiła żarciki.
We mnie utknęły te ostre przytyki.
Teraz je strząsam. —
Obracając się do Tullii
Twoje własne strzały —
Tak, harda lubciu — na ciebie zleciały.

¹⁷na świadki tu stawię (daw.) — przedstawiam tu jako świadków. [przypis edytorski]

¹⁸ranku — dziś popr. forma D. lp: ranka. [przypis edytorski]

¹⁹smakują w pieczonym mięsiwie — dziś: zasmakowało im pieczone mięso. [przypis edytorski]

²⁰wilczyca stara, Wasza mateczka, dawała wam wymię — nawiązanie do legendy o założeniu Rzymu przez bliźniaków Remusa i Romulusa, porzuconych jako niemowlęta i wykarmionych przez wilczycę. [przypis edytorski]

TALASSJUSZ

Milczy, bo czuje sprawiedliwość czystą.

ANKUS

Nie sprawiedliwość, łaskę oczywistą.
Gdyśmy do Kurów — przypominasz sobie —
Żon przyszli szukać w uczciwym sposobie,
Jak to nas dumnie przyjął król ich stary!
Jak sucho nasze odrzucił ofiary!
A te szczebiotki, ot właśnie te same,
To jeszcze wyszły za nami, za bramę
I nuż dogryzać:

„Bajka osobliwa!

Że się też córek królewskich zachciéwa²¹
Rabusiom takim. Wszak na zaludnienie
Gniazda tam swego dali w nim schronienie
Łotrom i zbiegom z wszystkich końców ziemi;
To niechże będą równie uprzejmemi²²
Dla równych kobiet; niech tylko ogłoszą
Na całe Lacjum; niech tylko zaproszą...
To wnet złodziejki wszystkie, nierządnicę
Zlecają się do nich! Będą śliczne pary.”

TALASSJUSZ

No, teraześ²³ im oddał podług miary!

ANKUS

Milczałem wówczas; a za zniewag tyle
Przyrzekłem sobie na tę właśnie chwilę
Odwet odłożyć. — Lecz gdzie się podziała
Uraza słuszna i zawziętość cała!
Jakaż czynimy im tu sprawiedliwość?
Gdzie kara za ich pychę i złośliwość?
Patrzcie, o bogi! na przykład jedyny
Najczystszej łaski! Oto te dziewczyny,
Które nas lżyły! My zamiast nawzajem
Obelgą płacić, za mąż je wydajem;
Siebie, łatyńską młodzież wyborową,
Ofiarujemy; za każde złe słowo
Dajemy całus!...

TULLIA

Przechwałki kłamliwe

Próżnego głupca!

MARCJA

O! są bogi mściwe,

Zdradę i podstęp karzące surowie²⁴!
Są jeszcze nasi bracia i ojcowie
Niezwyciężeni dotąd!

²¹*zachciéwa* — dziś popr.: zachciéwa; tu daw. wymowa: *zachciwa*, wyraz zrymowany z *osobliwa*. [przypis edytorski]

²²*uprzejmemi* — dziś popr. forma N. lm: uprzejmymi; tu zachowano daw. formę ze względu na rym. [przypis edytorski]

²³*teraześ im oddał* (daw.) — teraz im oddalesz. [przypis edytorski]

²⁴*surowie* — dziś popr.: surowo. [przypis edytorski]

TULLIA

A jeżeli

Nikt nam pomocy rychłej nie udzieli,
To się potrafić wyzwolić i same,
Śmierć przekładając nad honoru plamę.

Do Ankusa

O, trzymaj silniej! tylko siła może
Tu mnie zatrzymać! I nigdy nie złożę
Mej dłoni w twojej z własnej dobrej woli!
Was dotąd jeszcze wzgarda owa boli,
Jakiej w sabińskiej doznaliście ziemi?
Dziś dowodzicie czynami własnymi,
Żeście stokrotnej wzgardy warci byli;
O bohaterzy! W uroczystej chwili
Święta pokoju zgotowany skrycie
Rozbój wykonać!... Ale zobaczycie,
Że to zarzewie, któreście porwali
Z ognisk sąsiadów, ono wam popali
Dachy i ściany, i na wasze głowy
Runie wam w gruzach cały gród wasz nowy
Prędzej, niż powstał!

ANKUS

No! nim się to ziści,
Toć zawsze tyle odniosiem korzyści.
Że się pogrzejem. — Lecz mógłby też wrócić
I król nasz dotąd; żeby przecie skrócić
Tę pieśń weselną, którą pewnie raczy
Ma luba jutro zaśpiewać inaczej.

TULLIA

Niech przyjdzie! niech go nie miną te słowa,
Przekleństwa moje! — Wszystkiem²⁵ mu gotowa
W oczy powtórzyc!

Obracając się do innych branek

Lecz czemuż z was żadnej,

Z was, ofiar tylu tej zdrady szkaradnej,
Głosu nie słyhać? Już się poddajecie
Ciche, potulne?... Niema ryba przecie
Chwycona wędką rzuca się i miota;
A was nie boli gwałt ani sromota?
I ty, Hersylia! czyż gniew wolnej duszy
Tak się już prędko w twojej piersi gęszy?
Lecz nie; masz słusność! bo ci nikczemnicy
Nie są godnymi głośnych skarg dziewicy,
Ale pogardy milczeniem wymownej
I — w nocnym mroku zagłady bezsłownej!

PIERWSZY RZYMIANIN

koło bramy stojący

Król, król powraca! Na górę już wchodzi.

DRUGI RZYMIANIN

Z nim reszta naszych; zastęp dzielnej młodzi,
Co nas zasłaniał w przytrudnym odwrocie,

²⁵wszystkiem mu gotowa w oczy powtórzyc (daw.) — jestem gotowa powtórzyc mu w oczy wszystkie (moje przekleństwa). [przypis edytorski]

Sami nie mają nic!

ANKUS

To jeszcze krocie
Dziewcząt w sąsiedztwie; więc w stosownej porze
Im się też wzajem do swatów pomoże.

SCENA IV

Romulus wchodzi z oddziałem zbrojnych.

RZYMIAŃCIE

Niech żyje król nasz!

ROMULUS

wychodząc naprzód

Założyć ryglami

Bramę natychmiast!

Do Ankusa

A, z dwiema brankami?

Słowaś dotrzymał!

ANKUS

Tak królu; zwycięstwo!

I górą nasi!

TULLIA

O chlubne zwycięstwo!

Ty, królu zbójców! Ty i wszyscy twoi

Niech...

HERSYLIA

przerywając

Pozwól, siostrze; mnie mówić przystoi.

Do Romulusa

Ty jesteś królem: więc słuchaj! To dziecię
Mnie, mnie wydarło. Matka w pierwszym lecie
Ją odumarła; jam ją wychowała,
A ten mi wydarł! — Niech ta rzesza cała
Zaświadczy zaraz... Zapytaj i jego:
Niech powie, czylim do grodu waszego
Nie sama przyszła, ofiarując siebie
W zamian za siostrę. Królu, błagam ciebie;
Kaź mu, niech zaraz Tullię oswobodzi.
Ona się z jarzmem nigdy nie pogodzi!
Ona wprzód umrze! Ja, ja znam już życie
I jego troski: jeśli ją puścicie,
Za łaskę taką, niewoli surowej
Poddam się chętnie; — lecz w razie odmowy —
Wiedz o tym: — żadnej z nas mieć nie będziecie!
Więc mów.

ANKUS

do Romulusa

A dobrze; powiedz jej raz przecie!
Bo moje słowa jakby niesłyszane.
Upzędła sobie sama tę zamianę;
Jam się nie wdawał w żadne obietnice.

ROMULUS

do Sabineek

Jesteście branki — wy, wszystkie dziewice!
Żadna już ziemi nie ujrzy rodzinnej!
Lecz nie w niewoli, nie; — we czci powinnej
U naszych ognisk zasiądziecie z nami.
Gwałt wam zadano; prawda! Ale sami
Winni tu wasi niebaczni ojcowie.
Kiedyśmy w zgodnej szukali umowy
Pokrewnych związków, jak dobrzy sąsiedzi,
Dano nam suchą wzgardę w odpowiedzi.
Więc lepszy podstęp niżli słowo bratnie!
Bóg was zaślepił i wpadliście w matnię.
Bóg też uświęci zrządzenie łaskawe.
Wołać kapłana, niechaj kończy sprawę;
Niech przez stosowne modły i ofiary
Połączy ślubem wszystkie młode pary.

SCENA V

Wchodzi Pinarius, prowadzony przez chłopca niosącego pochodnię i naczynie ofiarne.

ROMULUS

Więc do ołtarza!

TULLIA

w czasie, gdy chłopiec roznieca ogień na ołtarzu

Czy myślicie może

Błogosławieństwo nawet ukraść boże?
Jakimż obrządkiem uświęci się godnie
Zelżenie święta przez ohydny zbrodnię?

Do Pinariusza

Chcesz chyba bluźnić, kapłanie niewierny,
Chcesz zwiększyć zgrozę igraszki mizernej,
Do której niżasz twój urząd.

PINARIUS

Bo muszę!

Ciężkie przeczucie uciska mi duszę.

ROMULUS

Niechaj się starość w złych przeczuciach gubi;
A Rzym jest młody; młodość działać lubi.
Czyń, co ci każą.

PINARIUS

Słucham. Losy mściwe

Padną na wasze głowy nieszczęśliwe

A nie na moję.

Do chłopca

Chłopcze, podaj czarę!

Chłopiec podaje

Wam, wielkie bogi, czynię tę ofiarę!

Tobie, Jowiszu!

Słychać uderzenia w bramę

ANKUS

idąc ku bramie

Co tam za pukanie?

TULLIA

Bogów mściciele — na wasze skaranie —

Już idą!

Pokazuje na ołtarze

Od tych bluźnierczych płomieni

Wasz gród zbójecki w popiół się zamieni!

ROMULUS

stając obok Hersylia, nie ruszając się z miejsca, głowę tylko odwraca

Któż znów taki?

TYTUS TACJUSZ

z zewnątrz

Otwórzcie! Król stoi —

Sam sobie herold — u waszych podwoi.

HERSYLIA

do siebie

Ojciec!

ANKUS

Nie trzeba starcowi otwierać!

Ma nam tu próżno swym jękiem doskwierać!

TULLIA

z oburzeniem

Król i mąż taki!

ROMULUS

Ale powiedz z góry,

Tacjusz, po co chcesz wejść w nasze mury?

TACJUSZ

za bramą

Otwórzcie!

ROMULUS

Są tu twoje córki obie.

Oszczędź daremnych rozmów — nam i sobie!

TACJUSZ

Otwórzcie!

ROMULUS

No, to puście!

SCENA VI

Otwierają bramę. Wchodzi Tacjusz ze służką, powolnym i poważnym krokiem; postawa wyniosła.

HERSYLIA

Ojciec drogi!

Chce biec ku niemu, lecz ją zatrzymują.

TULLIA

Jeśli nas kochasz, ojcze, żadnej trwogi

O nas tu nie miej! Jesteśmy gotowe

Umrzeć, tak, umrzeć wprzód, nim schylić głowę

Przed rabusiami. Próżnymi wyrazy

Nie pomścisz dzieci i własnej obrazy!
Nie proś — to hańba; słowa nie pomogą!
Idź i powracaj z mieczem i pożąga!

TACJUSZ
do Romulusa

Więc taka u was królewska jest władza,
Że swój najpierwszy obowiązek zdradza
Bezwstydny prawa narodów zdeptaniem!

ROMULUS
Najpierwszym króla musi być staraniem
Swoj lud zachować. A ludu każdego
Najpierwsze prawo — to własny byt jego.
Któż temu winien, że aż tylko siłą
Ten byt zapewniać potrzeba nam było —
Kosztem waszego?

TACJUSZ
Nie my.

ROMULUS
Wszak nie dalej
Jak miesiąc temu, przed tobąśmy stali
W twym dworcu, w Kurach, jak ty dziś przed nami.
Więc troskliwymi trapiąc się myślami,
Co je ma wspólne król z najprostszym z ludzi,
By mieć na jutro, nad czym dziś się trudzi,
Mówilem wówczas z otwartością całą,
Bez zamniemania²⁶ tak, jako przystało
Młodszemu wiekiem — mówiłem ci o tém,
Co już od dawna wieści bystrym lotem
Rozniosły wszędzie, że albańskich zbiegów
Garstka ochocza u tej rzeki brzegów
Dogodne sobie znalazłszy siedziby,
Pól żyzność, zwierza obfitość i ryby
I wolną przestrzeń do morza samego,
Chce sił swych młodych i szczęścia nowego
Spróbować w pracy, walce i swobodzie;
Że żwawo idzie wszystko w naszym grodzie,
Tylko niestety, na budowę domu,
Co go dziedziczyć nie będzie już komu,
Daremnny większy zachód i robota,
Niż dla jednego zdało się żywota!
Bo gdy ten żywot samotny ustanie,
Wicher i burza wejdą w posiadanie
Pustego domu; w powolnym niszczeniu
Odrywać będą kamień po kamieniu,
I gruz po gruzie — i wszystko zmarnieje;
A ręka czasu niebawem rozwieje
I pamięć człeka, co składał te ściany,
I w państwie zmarłych cień jego nieznany
Błąkać się będzie.

Jam ci wszystko szczerze
Przekładał wówczas, prosząc o przymierze
I wolność małżeństw. Odpowiedzią były

Dziedzictwo, Dziecko,
Samotność

²⁶zamniemanie — tu: niedopowiedzenie; bez zamniemania: otwarcie, szczerze. [przypis edytorski]

Szyderstwa tylko.

ANKUS

Które w gruncie kryły
Trwożę i zawiść. Bo tutaj zuch w zucha
I naród wolny i zgodnego ducha,
A u was co tam? Stare oto zrzędy,
I partie drą się, a niewola wszędy.
Za to też macie przezorność nie lada;
Ażeby kiedyś ta nowa osada
Was nie przerosła, żeby nie rzuciły
Za czasem cienia na wasz wierzch pochyły
Te bujne pędy — więc im wzrost ukrócić,
Odżywcze źródła z pobliza odwrócić!...
A tu tymczasem źródła powpadały
W nasze łóżysko.

TACJUSZ

Młokosie zuchwały!
Z twym królem mówię, nie z tobą, w tej chwili;
I po tom przyszedł, byście tu czynili
Sprawę przede mną, nie zaś ja przed wami.
A żeśmy waszych sojuszów nie chcieli,
Większa w tym pewno słuszność, aniżeli
W brzydkiej swej pysze dopatrzeć umiecie.
Spójrzcie po sobie — to może wam przecie
Wstyd coś dopowie. — Ktoście wy? — Hołota!
Same wymiotki szumowin i błota
Z całego Lacjum; grzech i bojaźń kary —
To wasza jedność!

Szemranie między Rzymianami

ANKUS

Milcz, wariacie stary!
Bo cię nauczym!

ROMULUS

Ankus! ani słowa!
A ty się miarkuj, królu! Twoja mowa
I niedorzeczna, i nieostrożna.
Hołota teraz? A wszak było można
Na nasze tutaj przybywać obchody;
Z nami do mety puszczać się w zawody?

TACJUSZ

Przewrotny! więc ty masz jeszcze sumienie
Nam wypominać zgubne zapomnienie,
By wstyd ufności podłe oszukanej
Rozjątrzył ranę zniewagi zadanej,
Że się nam zdało, iż pod strażą proga
Waszego staniem, że własnego boga
We własnych przecież siedzibach uczcicie,
Że wam już zresztą łotrowskie to życie
Może się przykrzy? — O zgubny obłądzie!
Kiedyż to sytym wilk drapieżny będzie!
Kiedyż Rzymianin zdrajcą być przestanie?
I nie dziw! Czyjeż to tu panowanie?

Wszak bratobójcy!

ANKUS

Ha, przez wszystkie bogi!
Tośmy go po to puścili w te progi,
By obelg słuchać od głupca siwego!
Wypchnąć, wyrzucić!

RZYMIANIE

ruszają się

Wypchnąć!

ROMULUS

Precz od niego!
Nie tykać posła! A owszem, niech sobie
Folęg uczyni w bezsilnej żalobie;
Niech *łyż*! Toż jego usta nie skłamały;
Zabiłem brata — jawnie i w dzień biały,
Za jawną winę, za gorszącą wżgardę
Dla mnie, dla Rzymu, za skakanie harde
Przez niskie wondrous mury tej osady.
I tak bogdajby²⁷ nie uszedł zagłady
Každy, ktokolwiek grozić się odważy
Siedzibie naszej, albo ją znieważy!
Pomnij, Tacjuszu, i powiedz to swoim.

RZYMIANIE

thumbie

Wszyscy przy Rzymie i przy wodzu stoim!

ANKUS

A mur tymczasem rósł; — patrz, kto masz oczy,
Czy go szyderca lub wróg dziś przeskoczy.

HERSYLIA

do ojca

Nie maszli²⁸ środka? — nie dla nas, lecz dla niej?
Wskazuje na Tullię.
Ojcze! ją tylko wyrwij z tej otchłani.

TULLIA

Idź i powracaj! powracaj, mój ojcze!
Zniszczyć to gniazdo, to plemię rozbójcze.
Z ogniem i mieczem wracaj. Nas nie złamie
Gwałt ich i przemoc.

TACJUSZ

Ja iść, ja me ramię
Uzbierać mieczem zemsty? — Nadaremnie!
Głos, wzrok twój siłę rozbroiły we mnie.
Ja cię zostawić na pastwę ich zbrodni?
O Tullio! dziecię ty moje!

Wyciąga ku niej ręce.

ANKUS

odpychając

²⁷*bogdajby* (daw.) — oby. [przypis edytorski]

²⁸*nie maszli* (daw.) — czy nie ma. [przypis edytorski]

Precz od niej!
Ona jest moją! Gniewy twe ni szlochy
Nie wydrą jej z rąk moich.

TACJUSZ

Chłopcze płochy!
Zbójco bezczelny!
Do Romulusa

Ale ty, ty, królu,
Ty ojcowskiego ulituj się bólu.
Z tobą, nie z nimi mówię. Ty tu władniesz²⁹;
Ty z siewu musisz zgadnąć plon i zgadniesz!
Ciebie nie złudzi głos przechwałki puste;
Nie zwiedzie tryumf gwałtu i rozpusty.
Ty wiesz, że cały mój naród mąż w męża
Na słowo moje stanie do oręża.
Ile serc mężów, braci, synów, ojców,
Tylu mścicieli wywoła gwałt zbójców.
Sił swych i naszych tyś dobrze świadomy.
Zginiesz — a w przyszłych wiekach imię Romy
Będzie oznaczać tylko zbrodnię, zdradę,
I kaźń ich słuszną: — hańbę i zagładę.
Patrz! widzisz tłumy — dziś jeszcze bezbronnych,
Lecz gdy sam jeden wrócę...

ROMULUS

Dość słów płonnych,
Gdy nie masz innych.

TACJUSZ

kończąc

Gdy sam jeden wrócę
Ze świtem jutra — ku świata nauce,
Ku przerażeniu równych wam zbrodniarzy,
Nie tylko ludzie, lecz bogi z ołtarzy,
Strażnicy wiary, gościny, pokoju,
Zstąpią i przyjdą, by nas wieść do boju,
By pomścić na was swoje prawa boże.
Aż gruzy murów waszych pług zaorze,
Aż zawalony trupami waszemi
Tyber się cofnie i z tej sprosnej³⁰ ziemi
Zmyje krew waszą i wstyd krzywdy naszej.

ANKUS

Bezsilny starcze! O! nie nas ustraszy
Czcza groźba twoja! — Białym by twym włosom
Mądrzej przystało ukorzyć się losom.
I gdyś wpadł w sidła, których już nie starga
Słaba dłoń twoja, po co próżna skarga?
Mądry ten tylko, kto rzecz, jak jest, bierze.
Bierz, co się stało, za żart! lub gdy szczerze
Chcesz mówić z nami, toć i my wzajemnie
Powiemy tobie, że nie nadaremnie
Dziewice wasze mężów w nas dostały.
Wnuki pogodzą was z nami.

²⁹władnąć — rządzić. [przypis edytorski]

³⁰sprosny (daw.) — tu: skażony grzechem, hańbą. [przypis edytorski]

TACJUSZ

Zuchwały!

W obliczu starca i ojca, któremu
Wydarłeś więcej niż życie, śmiesz jemu
Urągać jeszcze urąganiem, które
Obraża równie bogów i naturę!
Lecz tak! jam słaby; tak! czuję, że próżno
Grożę, by zmiękczyć zuchwałość bezbożną.
Wstręt zbrodni waszej i boleść tej chwili
Więcej niż starość ku ziemi mnie chyli.
do Romulusa
A więc cię błagam, o królu! miej litość!
Oddaj mi dziecię! — Wiesz, że mam obfitość
Skarbów; bierz wszystkie! Bierz państw mych połowę!
Tyś mnie zwyciężył bez miecza; ja głowę
Schylam przed tobą; — niechże się twa władza
Nie wzdyma w pychę, w gwałt się nie przeradza.
Lud cię mój błaga przez mię³¹; czyż nie dosyć
Tryumfu dla cię³²?

TULLIA

Ojcze! przestań prosić!

ROMULUS

Królu, wiesz dobrze, że co chcesz ode mnie
Stać się nie może. Nie trwoń więc daremnie
Gróźb twych i błagań. Nasze są dziewice
I oto kapłan, co wnet ich prawice
Zwiąże z naszymi; gwałt ślubem uświęci.
Ty idź do swoich — i wedle ich chęci
Czyn twą powinność, jak my swoją czynim.
Skarb, cośmy wzięli, jest naszym, i przy nim
Dostojm kroku; lub jeśli nas bogi
Skarać zań zechcą, umrzemy bez trwogi.
Ale ty pomnij, że każdy cios, który
Godzić w nas będzie, trafi w wasze córę,
Małżonki nasze. — Idź zdrowo! albowiem
Com miał rzec, rzekłem.

TACJUSZ

Ha! toż i ja powiem

Słowo ostatnie; ale nie do ciebie,
Nie do twej hordy! — do bogów na niebie,
I do tych dziewic. — Sabińskie dziewice!
Oto ja, król wasz, podnoszę prawicę
I wzywam pomsty i przekleństwa bogów
Na każdą, która pokocha swych wrogów;
Na każdą, która ich żoną być rada!
Biada jej samej i jej dziecku biada!
Jeśli to zbrodni i rozpusty plemię
Ma, na wstyd niebu, przyjsć i skaląć ziemię,
Niech, gdy krew ojca pomści matki sromu,
W hańbie i wgardzie, od domu do domu,
Z piętnem na czole zbrodniczego rodu,
Błąka się, żebrząc i umiera z głodu.

Przekleństwo

³¹przez mię — dziś: przeze mnie. [przypis edytorski]

³²dla cię (daw.) — dla ciebie. [przypis edytorski]

Przekleństwo żonom Rzymian!

HERSYLIA

Wielkie bogi!

TULLIA

Przekleństwo żonom Rzymian!

ROMULUS

do kapłana

Czas jest drogi;

Kapłanie! dokończ obrządku ofiary!

PINARIUS

wchodząc na stopnie ołtarza

O wy, niebiańscy! wy na te poziome

Świata z wysoka patrzący obszary,

Wy, piastujący młodocianą Romę,

Pobłogosławcie młodociane pary!

A niech łask waszych zasilone zdrojem,

W wielkie, potężne rozrodzą się plemię,

Kwitną miłością, szczęściem i pokojem.

Wylewając wino z czary

A jak to wino rozlewam na ziemię,

Tak niech pod mieczem krew zbrodnia³³ wypływa,

Co gwałtem, zdradą, skrycie czy widomie

Śmiałyby te święte rozrywać ogniwa.

Pokój Rzymianom! wzrost i chwała Romie!

TACJUSZ

odwracając się w progu

Przekleństwo żonom Rzymian!

ROMULUS

Chwała Romie!

³³zbrodzień (daw.) — zbrodniarz. [przypis edytorski]

AKT DRUGI

SCENA I

Taż sama dekoracja. Wieczór.

Hersylia, siedzi na jednym z kamieni przed domem Romulusa, z którego drzwi na pół otwartych widać odbłysek ogniska. Ankus wchodzi z lewej strony.

ANKUS

Czy mąż twój w domu jest, Sabinko?

HERSYLIA

nie patrząc nań

Kogo

Szukasz, człowieku? Jam³⁴ niczyją żoną.

ANKUS

Gdzież tedy król jest, piękna narzeczono?

HERSYLIA

Król Tytus Tacjusz ruszył z ludem drogą
Do Kurów, zemsta skąd idzie straszliwa.

ANKUS

Tęż samą piosnkę o sto kroków śpiewa
Mój młody ptaszek w klatce. Ale mniejsza!
Jam myślał żeś ty, Hersyljo, baczniejsza
Niż twoja siostra.

HERSYLIA

Siostra moja? Bogi!...

Tyś Ankus?...

ANKUS

Szwagier twój, małżonek drogiej

Siostry, druh męża; — tego jako żywo
Dość, byś mi dała odpowiedź życzliwą,
Gdzie jest Romulus. — Za długo już pono
Zostawiam żonę samą.

HERSYLIA

Ona żoną

Twoją nie będzie nigdy. Nieszczęśliwy,
Nie śmieję się! Jutro goryczą³⁵ się stanie
Ten śmiech.

ANKUS

Gdy duch twój widzi przyszłe dziwy,

Przecześ³⁶ do Rzymu przyszła na wezwanie,
Przec nie ostrzegła swoich?

HERSYLIA

Nadaremnie

Je ostrzegałam, bo śmiały się ze mnie,
Jak ty, i jęczą, jak ty będziesz srodze.
Ej, Rzymianinie! wierzej mej przestrodze,
Najmniejszym względem nie łudź się od dziecka,

³⁴jam niczyją żoną (daw.) — nie jestem niczyją żoną. [przypis edytorski]

³⁵gorycząć się stanie — stanie się dla ciebie goryczą. [przypis edytorski]

³⁶przeczek (daw.) — dlaczego; przecześ przyszła — dlaczego przyszłaś. [przypis edytorski]

Które porwała twoja dłoń zdradziecka.
W jej główce wola święci się dojrzała,
Ona drwi z ciebie; — jaka śmierć, nie pyta,
Ma ją wyzwolić.

ANKUS

Niejedna kobieta
Tym się chępiła, jednak nie przestała
Kobietą być.

HERSYLIA

Lecz być kobietą ona
I nie zaczęła. Walczy wśród jej łona
Dziewica z dzieckiem, a młodzieńcze dreszcze
Z chłopięcą butą. Ty jej nie znasz jeszcze.

ANKUS

Jest wszakże bóg, co walki te łagodzi.

HERSYLIA

Prawda, lecz jeśli jako bóg przychodzi.
Przemoc zaś płoszy bogi, które rade
Są na weselną uczęszczać biesiadę.
Patrz, ja ostrzegam ciebie, mego wroga,
Lecz w tym nienawiść nie jest mi podniętą,
Bo mi ma Tullia bardziej jeszcze droga
Niż ta nienawiść. Powiadam ci przeto:
Nigdy nie widział jasny dzień istoty,
Którą by bardziej ukochały bogi,
Nigdy bogatszej w szczęście i przymioty,
Nigdy gniew bogów nie zawrzał tak srogi,
Jak zawrze, gdy ktoś postąpi zuchwale
Z tą ich pieszczotką. Lecz po cóż ją chwale?
Oko twe błysło ludzkości promieniem;
Nie! ty nie skalasz dzikim postąpieniem
Młodości swojej; nie rozetrzesz przecie
Na proch uszczknionej perły!

ANKUS

Za nic w świecie!
Znam ja jej wartość. Choćby mi sądzono
Z paszczy potworów wydrzeć ją, lub z grona
Zaciętych wrogów — byłaby mi żoną;
Bo najpiękniejsza na ziemi jest ona,
Jak najsilniejszym ja jestem na ziemi.
Eh! wstyd się puszyć słowy chępliwemi³⁷!
Lecz ty mnie zmuszasz porównywać miary
Wartości jej i mojej. Lichy, stary,
Tchórz — ja bym nie śmiał ubiegać się o nią,
Która młodością jest, wdziękiem i wonią.
A jakież młodzian tam, w waszej krainie
Godniejszym mężem byłby tej dziewczynie
Niżli ja?... Wskaż mi, proszę, jego imię.
W igrzysku nie był on — przeczyć daremno —
Wasi najlepsi ulegli przede mną,
A ja przed jednym tylko królem w Rzymie.

³⁷słowy chępliwemi — dziś popr. forma: chępliwymi słowami. [przypis edytorski]

HERSYLIA

A chociaż ty byś był jako syn boży,
Na skrzydłach uniósł ją i śród³⁸ przestworzy
Trzymał w złocistym uwięzioną dworze,
Nigdy nie stłumisz gniewu wolnej duszy.
I prędzej skruszy ostrą skałę morze,
Niż się w niej miłość ku tobie poruszy.

ANKUS

Kruszyć nie myślę. Im silniejsza fala,
Tym ciszej wszystkie zawady obala
I krok za krokiem ima skałę ostrą,
Więc troskę z głowy wybij sobie, siostrze;
Idzie tam król, a twój małżonek.

HERSYLIA

do siebie

Biada!

Próżne me słowa i wszystko przepada!

SCENA II

Romulus wchodzi z prawej strony. Hersylia siada znów nieruchomo na kamieniu. Ankus zwraca się do króla.

ROMULUS

Tak późno, Anku?

ANKUS

Zda się dosyć wczesnie,
Jak na noc, której nie spędzimy we śnie.
Księżyc, ten godów kaganiec³⁹ wspaniała,
Ledwie zaświtał na górach. Gród cały
W ruchu.

ROMULUS

Widziałem. Samem obszedł góry
I straż zaciągnął na obronne mury.
Lecz ty dlaczegoś nie w domu, po trudzie?

ANKUS

Mnie tu przysłali do ciebie...

ROMULUS

Kto?

ANKUS

Ludzie,
Których pytałem, gdzie wino stoczone;
Bo chciałem przecież uczcić moją żonę
Czarą za zdrowie. Ale, jako żywo!
Wieść ta, mój bracie, byłażby prawdziwą,
Żeś ty, nim jeszcze igrzyska zawrzały,
Kazał tajemnie wywieść zapas cały
Nad Tybr, a wszystkie naczynia i miary
Wylać do rzeki! Ja nie dałem wiary,

Alkohol, Rozum, Król,
Zabawa, Święto

³⁸śród — dziś: wśród. [przypis edytorski]

³⁹kaganiec (tu daw.) — lampa, kaganek. [przypis edytorski]

To niepodobna; zaprzeczyłem z góry;
Tyś nie powinien, nie mogłeś; ty, który...

ROMULUS
Mogłem, gdym zrobił!

ANKUS
To żart, na Bachusa⁴⁰!
Albo też...

ROMULUS
Albo?...

ANKUS
Niedobra pokusa,
Niezdolna...

ROMULUS
Sprawić przez życzliwość bratnią,
By ta noc dla was nie była ostatnią?

ANKUS
Czemu ostatnią? Głupstwo!

ROMULUS
Bracie miły,
W sprawie tam żaden z nas nie był podpiły⁴¹,
Niechże i skutki na czczo nas zastaną.

ANKUS
Kto na czczo myśli zostać, temu miano...
Lecz po cóż ja się daremnie unoszę?
Wziąłeś nas, przyznaj, na figiel po trosze,
By lud nie uniósł się w zbytnim weselu
I nie zapomniał. Ależ, przyjacielu,
Zrób też coś gwoli roztropności ludu:
Niechaj biesiada uwieńczy moc trudu.

ROMULUS
Biesiadę winno poprzedzić zwycięstwo...
Nie dziś.

ANKUS
Co słyszę? Czyż niebezpieczeństwo
Tak oddalone duszę ci zachmurza?
Mnie przez to raźniej drga serce, że burza
Może mi wszystkie rozerwać rozkosze,
A ty...

ROMULUS
A ja się dawno nie unoszę
Radością własną ani własnym bólem,
Bo jestem królem.

⁴⁰*Bachus* (mit. rzym.) — bóg wina, odpowiednik gr. Dionizosa. [przypis edytorski]

⁴¹*podpiły* (daw.) — podpiły, pijany. [przypis edytorski]

ANKUS

Lepiej ci nie być, niż zapomnieć przeto
Być bohaterem!... Z jakimż przed kobietą
Staniemy czołem? Już słyszę ich drwiny.
Toż lada biedak na cześć swej dziewczyny —
Złego, dobrego — przecież się postara,
Ażeby w domu była wina czara;
A my, to niby w więzieniu zamknięci;
Każdy swej żonie dzban wody poświęci.

ROMULUS

Ty, widzę, płoniesz dosyć, choć bez wina.

ANKUS

Ze wstydu płonę. Cóż za czcza przyczyna!
Obawa wrogów... Miną dnie i noce,
Nim przed tym grodem broń ich zamigoce.
I czyż podobna, byśmy do tej chwili
Jakiegoś święta tu nie urządzili?
A choćby było i ostatnim — mniejsza!
Im w dniu weselszym, tym śmierć jest piękniejsza.

ROMULUS

Jedną znam tylko piękną śmierć dla męża:
Kiedy orężny⁴² ginie od oręża.
Lecz byłby sławnej godny skon⁴³ pamięci,
Gdybyśmy nocą, opili⁴⁴, snem zdjęci
Legli — a krewnych obce nasze żony
Naprowadzają na tłum niestrzeżony
I...

ANKUS

Nędzny postrach! Schodziłeś gród cały,
Czyż jęki, żale słyszeć ci się dały?
Czyż dzieciąt kilka, u których łza łatwa,
Łatwiejszy uśmiech, tak ci myśli gmatwa?
Oneż by miały?... Ojczyzna kobiecie
Tam, gdzie znalazła męża. To ci przecie
Wiedzieć należy, iż mnie ciężko boli,
Że ty tu wszystko według jednej woli
Swojej stanowisz, wzbranasz, każdej chwili,
Jakbyśmy wszyscy nieletnimi byli.
Lud się na pasku daje wodzić tobie;
Zgoda. Ja, nigdy! Tego ja nie zrobię!
Bądź, jak chcesz, królem, tego nie uczynię!
Myśmy się wolno zeszli w tej krainie,
By być wolnymi; a tu naszą szyję
Z dnia na dzień krwawiej twoje jarzmo ryje.
Toż, na Plutona! ta rzecz mi obrzydła.
Do ojcowskiego wolę wrócić bydła,
Do Alby, niż tu cierpieć pod obuchem
Człowieka, com go mienił swoim druhem.

⁴²orężny — tu: uzbrojony. [przypis edytorski]

⁴³skon — dziś: zgon. [przypis edytorski]

⁴⁴opily (daw.) — pijany. [przypis edytorski]

ROMULUS

po krótkiej pauzie, jeszcze się powstrzymując
Więc idź, szaleńcze, prędziej; ja ci radzę:
Nie czekaj, aż ci dam uczuć mą władzę
Mieczem sędziego.

ANKUS

I u mnie miecz w dłoni,
I towarzysze moi nie bez broni.

ROMULUS

Ha! bunt otwarty. — Bądź ustami śmiało
Wszystkich tych, którym właściwym się zdało
Szemrać i stawiać opór porządkowi,
Jaki roztropność w grodzie tym stanowi.
Zagarnij władzę; wszak ona przystoi
Młodości twojej i krewkości twojej?
Tym bardziej, iż tyś najbliższy tyrana,
I tyś istota przezeń ukochana.
Szalej! Istotnie, ten przymus jest srogi,
Niegodny ciebie. Dlaczegoś mi drogi?
Bo przypominasz zabitego brata!
Lecz braciom moim zła dola u świata;
Oni mi giną! A, przez wielkie bogi!
Tego mi starczy. Choćby konać w męce,
Już ja drugiego brata nie poświęcę.
Ankus milczy; Romulus po krótkim przestanku⁴⁵ mówi dalej.
Idź, Anku, z Rzymu i uprowadź bracie⁴⁶,
Toż cały stoi świat otworem dla cię⁴⁷.
Kto ma dość siły i woli po temu,
Znajdzie powolne⁴⁸ duchy. Czemuż, czemu
Remus nie wyszedł, nim zginął przeze mnie!
Teraz ty znowu... ale to daremnie;
Idź stąd, idź! folgi ja nie dam pokusie!

Bunt

Odwraca się.

ANKUS

Jak możesz tak mnie ranić, Romulusie?

ROMULUS

Jest mi tak, jakbym z własnej głowy oko
Wydrzeć i rzucić miał w studnię głęboką.
Jednak ty tego chcesz z takim zapalem...

Rozstanie, Klótnia

ANKUS

Rozstać się z tobą?... Nie chcę, nie myślałem!

ROMULUS

Choćbyś i nie chciał, losy nie ominą.

ANKUS

Wyrwij mi język; on wszystkiemu winą!
Och! to niesforne, dziecinne gadanie
Tego szczebiota; nie uważaj na nie.

⁴⁵przestanek (daw.) — przerwa. [przypis edytorski]

⁴⁶bracie — dziś popr. forma B. rzeczownika zbiorowego *brać*: *brać*. [przypis edytorski]

⁴⁷dla cię (daw.) — dla ciebie. [przypis edytorski]

⁴⁸powolny (tu daw.) — postuszny. [przypis edytorski]

Rozstać się z tobą! Lecz to by znaczyło
Od pnia żywego liść odedrzeć siłą,
By pozbawiony rodzimej zieleni
Usechł i zmarniał pod wiatrem jesieni.
Przebacz, najdroższy! i bądź mi cierpliwy
Za nas obudwóch⁴⁹. Jam jest niegodziwy,
Że, by pragnienie stłumić, zdjęty szalem,
Ciebie i siebie razem zapomniałem.

ROMULUS

Anku!

ANKUS

Już się nie gniewasz. Zamiast wina
Dobroć mnie twoja orzeźwiać zaczyna.
Przebacz! Me serce, zdobyczą kochanki
Radosne, ślepo skoczyło za szranki⁵⁰.

ROMULUS

podając mu rękę

A moje było ciężkie i ściśnione,
Więc zapomnijmy.

ANKUS

A teraz ja żonę
Muszę nawiedzić. W domu ją zamknąłem.
Twoja tu siedzi, a z ponurym czołem,
Spiżowy posąg. Tęgiego płomienia
Trzeba, aby ją stopić. Do widzenia,
Mój przyjacielu! A w uprzejmym słowie
Od ciebie siostrę, Hersylia, pozdrowię.

HERSYLIA

w najwyższym wzruszeniu

Jeśli swe życie kochasz, Rzymianinie,
Pamiętaj na to⁵¹, com ci powiedziała!

ANKUS

Wieszczko! Kto na śmierć kocha się w dziewczynie,
Jak ja, to życie — rzecz mu nader mała.
Przyjm dobrej nocy, Romulu, życzenia;
Jutro⁵² zobaczym.

ROMULUS

Jutro! Do widzenia.

Ankus odchodzi.

SCENA III

Hersylia, Romulus.

HERSYLIA

Ankus! Odchodzi. Zatrata go czeka!
Przebóg! Przywołaj, och! tego człowieka!

⁴⁹obudwóch — dziś popr.: obydwóch. [przypis edytorski]

⁵⁰za szranki — tu: do walki. [przypis edytorski]

⁵¹pamiętaj na to (daw.) — dziś: pamiętaj o tym. [przypis edytorski]

⁵²jutroć — wyraz *jutro* z partykułą wzmacniającą -ć. [przypis edytorski]

Daremnie!... Zniknął. Skała się zapada...
I dziecię moje przytłucze mi! Biada!

ROMULUS

nie patrząc na nią

Hersylio!

Milczenie.

Wejdz w dom. Już zapadły cienie.

Siądź przy ognisku. Jest mięso jelenie,

Owoce w domu i kawałek chleba.

Posil się nieco.

HERSYLIA

Nic mi nie potrzeba.

ROMULUS

To uściel sobie w mym domu łóżysko⁵³,

A zanim uśniesz, zgaś proszę ognisko

I spocznij po dniu, co cię znużył srodze.

HERSYLIA

Ja tu spać będę.

ROMULUS

Na to się nie zgodzę.

Och! ty mnie nie znasz. Wejdz tam, uściel łóże

I śpij; ja nogą nie stanę w komorze.

Ta wilcza skóra, co mi za płaszcz służy,

Nieraz mi łóżem bywała w podróży,

Śród przykrej nocy. Tę sobie rozścielę

I tu na stopniach noc przepędzę sam.

HERSYLIA

Ten dom jest twoim, ja nie stąpię tam;

Dopóki dom ten nie legnie w popiele,

Tu pozostanę.

ROMULUS

Czyń, jak chcesz, dziewico!

Żoną⁵⁴ Romuła, nie zaś niewolnicą.

HERSYLIA

Jestem Sabinką!

ROMULUS

Tyś córą Tacjusza.

Wbrew przerażeniu wzniosła twoja dusza,

Co promieniała ku mnie z twego czoła,

Gdym cię chciał prośbą z rodzinnego koła

Zabrać — wszak nie zastygła. Do tej duszy

Ja się odzywam.

HERSYLIA

Lecz jej nie poruszy

Prośba ni groźba. Porzuc mowę, która

Nic wobec czynu twojego nie wskóra.

⁵³łóżysko — tu: łóżko, posłanie. [przypis edytorski]

⁵⁴żoną — dziś: jesteś żoną. [przypis edytorski]

Jakaż nadzieją jesteś ożywiony?
Moją jest jedna: umrzeć — niezhańbioną.

ROMULUS

Moją byłaby hańba mojej żony.
Zimno potrząsasz głową?... W twoje łono
Nie zstąpi głos pokoju. Choćby bóg
Z wyroku głosem zstąpił na ten próg,
Ty w rozdrażnieniu wstrząsnęłabyś głową
I nie słuchała, gdyby jego słowo
Nie brzmiało zemstą.

HERSYLIA

Zgadłeś. Więc daremnie
Wszczynasz rozmowę. Oddal się ode mnie.

ROMULUS

zbliżając się do niej
Hersylio!

HERSYLIA

z mocą
Z dala! nie tknij ręki mojej.
Klątwa ojcowska między nami stoi.

ROMULUS

Bóg, co mu służy nad klątwą opieka,
Z jej wykonaniem nie kwapi się wcale.
Gdy człek za człkiem w rozognienia szale
Rzuci pochodnię klątwy, to bóg czeka,
Aż gdzie na drodze łagodniejsze tchnienie
Przytłumi zgubne pochodni płomienie;
Aby, nim wyrok na winnym się ziści,
Powstrzymać w życiu pożar nienawiści.
Gdym czyn zamierzył srogi, wtedy głucho,
Z dala ta klątwa już mi brzmiała w ucho;
Jednak *musiałem* spełnić. W tej potrzebie
Na ciebie-m liczył — najwięcej na ciebie.

HERSYLIA

Więc taką tobie zdałam się nikczemną,
Żeś aż poległ na pomocy mojej?

ROMULUS

Natura w ciebie wlała niedaremno
Ducha miłości. Tobie też przystoi
Pojednać ludy.

HERSYLIA

Nigdy, Rzymianinie!
Myśmy ofiary, nie pojednawczynie.

ROMULUS

Rozważ wszelako, czyliż się nie godzi
Pojednać tego, co niepojednane;
Jadem niechęci zaogniając ranę,
Was równo z nami do śmierci przywodzi.
Gdy zemsta przyjdzie, to zniesie i was,

Jako Rzymianki. Więc uratowane —
Wdowami Rzymian gdy będziecie w czas.

HERSYLIA

O, nie! Wdowcami *was* ona zastanie.
A gdy się znajdzie jaka niegodziwa,
Co rzymską żoną pozostanie żywa,
Jej lud ją strąci, jako obcą nam.

ROMULUS

Nielitościwa!

HERSYLIA

Któż miał litość tam,
Gdym ja z rozpaczą za siostrą błagała?
Gdy kurcz wykręcał matek naszych ciała?
Kto, gdy ojcowie bezbronni w tej chwili,
O miecze rzymskie próżno pięść krwawili?...
Ja duchem na wiatru fali
Słyszę z oddali
Jęk moich; słyszę młodzieży zgrzytanie,
Którym bohdanki⁵⁵ porwali Rzymianie.
Słyszę... i mniej to poruszy,
Co mi Rzymianin czule szepcze w uszy?

ROMULUS

po chwili

Ty kochasz siostrę; lecz się na to zgódź!
Tak ci nienawiść nie mroczy pojęcia,
Byś nie wiedziała, że na całą młodź,
Nigdzie rodzicom za mąż dla dziewczęcia
Ani pomyśleć świetniejszego zięcia.
Nie nam się chwalić; niech między narody
Sam się nad Tybrem chwali nasz gród młody.
I wy, przybywszy do nas na igrzyska,
Ciekawie wszystko oglądając z bliska,
Cośmy w tak prędkiej dokonali chwili,
Wszystkoście przecież otwarcie chwalili.
Bogate pole zdumieniem was zdjęło,
Na barkach góry miasto lśni wspaniale;
I na gród nowy, świątynia ku chwale
Bogów, to także nie ostatnie dzieło.
A teraz dom ten, Hersylio, — dom, który
Zwiedziłaś z ojcem! To mieszkanie... ono
Miłym się tobie wydało, choć mury
Broń tylko zdobi, a w rogu sierp z broną.
Jak ci się zdaje, gdybyś tak po latach
Mogła rzec sobie: — Ja jestem przyczyną,
Że to domostwo nie legło ruiną,
Że w winie ogród stoi, w róży kwiatach,
A dwór w radości. Jam to strzegła bogi
Tęgo ogniska, zżęła pokój błogi
Na siewie gniewu, co zszedł bezpotomnie.
Więc gdy w przyszłości o założycielu
Rzymu ktoś wspomni, to wspomni i o mnie!

⁵⁵*bohdanka* (daw.) — ukochana, wybranka. [przypis edytorski]

HERSYLIA

wahajęco

A gdybym tego próbowała celu,
Wydarła z duszy ziarno nienawiści,
To czyż się wolność siostry mej uiści?
Powiedz.

ROMULUS

Hersylio!...

HERSYLIA

Nie. Wiedziałałam wprzód.

A więc wy tylko bez wstydu i miary
Żądacie *od nas* ofiar na ofiary.
Cóż mi stąd, czy tam zakwitnie wasz gród?
Wyście z szyderstwem życia mego kwiecie
W proch rozszarpali. Dziecię moje, dziecię!

Twarz zakrywa rękami.

ROMULUS

Placzesz!

HERSYLIA

Nie płaczę. Zostaw tu mnie biedną!

Niech się los spełni.

ROMULUS

Czemuż o to jedno

Prosisz mnie, czemu o to mianowicie,
Co niepodobne? On za własne życie
Nie odda Tullii, ni za pojednanie.
Bo, jako zwycięstw chwalebne wawrzyny,
Przed jego myślą drga postać dziewczyny
Od pierwszej chwili, kiedy spojrzął na nią;
I on, póki żyw, z nią się nie rozstanie.
Jeżeli przecież własna twa swoboda
Do pojednania rękę twoją poda,
To odejść wolna. Nie myślałem wcale
Przymusem równać losów naszych szale,
Bo szczęścia tobie ja nie mogę dać.
Ciężar krwi bratniej na mej głowie snadź
Zaległ na zawsze. Miałem ja nadzieję,
Że życie z tobą, mile ogrzewane
Przyjaźni tchnieniem, przeszłość tę rozwieje;
Lecz trudna rada; gdy tak być nie może,
Odejść!

HERSYLIA

Gdzie siostra, tam i ja zostanę.

ROMULUS

Jak chcesz.

Idzie w głąb i otwiera drzwi.

Po raz ostatni proszę; po co
Zostajesz zewnątrz⁵⁶? Prześpij się w komorze,
Uciec nie myślisz, a prócz tego nocą

⁵⁶zewnątrz — tu: na zewnątrz. [przypis edytorski]

Mury i rygle strzegą miasto nasze...
Jak chcesz. Ja z tobą nie idę przemocą.
Płaszcz ci zostawiam; sam ognisko zgaszę.
Idzie do ołtarza i gasi ognisko.
Niechaj twój umysł duch oświeci jasny,
Jak masz postąpić dla korzyści własnej.
Teraz dobranoc, dobranoc ci, żono!

Porzuciwszy płaszcz na stopniach, żywo odchodzi do domu i zamyka drzwi.

SCENA IV

HERSYLIA

sama wciąż siedząc na kamieniu

I ja żyć mogę! Czyż mnie, przygnębioną,
Jak grom niebieski nie zabije dzika
Myśl, że się ona tam z śmiercią potyka?
O! podła śmierci! czyż nie śmiesz na moje
Targnąć się życie? Przyjdź! ja się nie boję,
Bom przecierpiała więcej niż tve męki.
Przyjdź! Jestem sama, bez niczyjej ręki,
Sponiewierana. Łatwo zmożesz⁵⁷ mnie.
Zrywa się z kamienia.

Nie! Ja nie mogę umrzeć; jeszcze nie!
Jakżeby pójść mi ze świata, gdy tam
Zostaje to, co najdroższego mam?
Pójdziemy razem. Albo nie; wprzód ona,
A ja, gdy spełnię już powinność swą,
Gdy sprawca zbrodni z mojej ręki skona,
Gdy zniszczę tego, który zniszczył ją.
Cicho! Nie onaż o ratunek woła?
Gdzie jesteś, siostrzo? Ciemna noc dokoła.
Czyż mi bóg twego więzienia nie wskaże?
Tymi rękami każde drzwi wyważę,
Zerwę tve pęta, zbrodniarza uduszę,
Wskaż mi dom tylko. Ja go znaleźć muszę;
Z domu do domu, gdzie powiodą nogi,
Pójdę! Głośniejsze serca mego bicie
Wskaże mi wrota, co więżą me życie.

Opieka, Siostra

SCENA V

Hersylia żywo zwraca się na lewo. W tej chwili spoza sosen występuje Tullia z krótkim mieczem w ręku.

TULLIA

Hersylio!

HERSYLIA

Siostrzo! Tyżeś to? na bogi!
Powiedz, lub cień twój pyta? Jaka siła
Mnie tu wstrzymuje?

TULLIA

z wolna idąc ku przodowi

Tak! jam to sprawiła.

⁵⁷zmóc — pokonać. [przypis edytorski]

HERSYLIA

Żyjesz... tyś wolna? I jak to być może?
On ciebie zwolnił?

TULLIA

Zwolniła mnie moc,
Przed którą wszystkie pękają obroże.

HERSYLIA

O bogi!

TULLIA

Cicho! nie budź ich w tę noc;
Bo oni spali. Czuwały demony,
Gdy się to stało, i na wszystkie strony
Zachichotały śmiechem.

HERSYLIA

Coś zrobiła?

TULLIA

Czy to ja? Nie wiem. Lecz patrzaj, to siła
Tego żelaza; tak, jemu to dzięki.
Więc też je teraz ciągle z sobą noszę
I czuję, jakby wrosło mi do ręki.

HERSYLIA

O! siostró... Ankus...

TULLIA

Nie wołaj go, proszę;
A nużby przyszedł, by me wznowić męki!
Czyż niepodobna, by raz jeszcze wstał
Z miejsca, gdzie leży? Gdyby wrócić miał,
Jakim sposobem uniknę rąk jego?
Uchodźmy, siostró, póki jeszcze czas!

HERSYLIA

Uchodzić? Mury dokoła nas strzegą.

TULLIA

ściskając miecz
Mam klucz. Mniej twarde żelazo i gład,
Jak serce, które ta dłoń rozszarpała.

HERSYLIA

Ty drżysz, chwiejesz się... usiądź, moje dziecię,
I powiedz wszystko.

TULLIA

Powiedziałam przecie.
Ty raczej powiedz mi, jak wysłaś cała.
W tym domu cicho, tak cicho, jak tam,
Skąd ja przybywam.

HERSYLIA

Tu spoczywa sam
Król tego grodu.

TULLIA

Tak! A tam spoczywa
Drugi i łoże jego purpurowe;
A wszak purpura to królom pod głowę!

HERSYLIA

schylając się nad nią
O, dziecię moje!

TULLIA

Czyż to nie prawdziwa
Postać królewska, piękna i wspaniała?
Zbyt on wyniosły, bym gardzić nim miała,
Przecież wzgardziłam, prawda?

HERSYLIA

Rzuć ten miecz.

TULLIA

On także wołał, bym rzuciła, lecz
Zwieść mnie nie zdołał. Ostrożny to ptak,
Jam ostrożniejsza; przejrzałam młodzieńca.
Brał mnie za dziecko; więc dobrze mu tak!

HERSYLIA

Ach! ty zabiłaś ludu ulubieńca!
Gdzież cię ukryję, by cię jutro rano,
Przebóg! za niego nie kamienowano!

TULLIA

On ulubieniec! Tak, w tym jego chwała;
Wie o tym. Śmiał się, gdym mu powiedziała,
Że nienawistnym jest mi, jako wróg.
Nie wierzy, by ktoś nienawidzić mógł
Wszechulubieńca Rzymian.

HERSYLIA

Zaślepiiony!
Tyle ostrzeżeń, tyle próśb z mej strony.

TULLIA

Ja zasię o nic nie prosiłam wroga,
W zakątku domu jego ja u proga
Zasiadłam cicho, wręcz umrzeć gotowa,
I takie tylko wyrzekłam doń słowa:
Że żyły sobie przegryzę zębami,
Gdy mnie dotknięciem ręka jego splami.
Lecz na me słowa, ten zbrodniarz bez sromu⁵⁸
Rozśmiał się, wyszedł i zamknął mnie w domu.
Spojrzę przed siebie. Pustka na wsze⁵⁹ strony,
Tylko ognisko i wianek zwieszony
Nad pościeliskiem⁶⁰. Zadrżałam. Oczyma
Śledzę, czy w domu broni jakiej nie ma.
Gdzie tam! W podłodze, w ścianach — ni kamyka;

⁵⁸srom — tu: wstyd. [przypis edytorski]

⁵⁹wsze (daw.) — wszystkie. [przypis edytorski]

⁶⁰pościelisko — posłanie, łóżko. [przypis edytorski]

Polankę drewna oko me spotyka.
Coś pod popiołem nareszcie mi błyska.
Zrywam się i w mig staję u ogniska.
Wyobraź sobie — to żelaza kawał
Ostrzem spod prochu i węgla wystawał;
Była to stara broń i zardzewiała,
Co do zarzewia⁶¹ tam posługiwała.
O! to ta sama. Patrz, siostrze, ta sama!
Rdza zeszała; gorsza przyłgła⁶² do niej plama.

HERSYLIA

On usiłował odjąć ci tę broń?

TULLIA

Nie. Kiedy wrócił, miałam dosyć sił,
Bo już nie sama. Druh⁶³ ten przy mnie był,
A tak go mocno ścisnęła ma dłoń,
Zdumiony rabuś szepcze do mnie, mami;
Ja go nie słyszę; rzuca spojrzzeniami,
Które padają ogniem na mą skroń,
To znów żartuje i grozi, i chce mnie
Rozłączyć z druhem, ale nadaremnie.
Zbliża się — czuję; zadrzałam w tej chwili
Mocniej, miecz ręka ścisnę rozpaczliwa.
On mi do czoła twarz zdradziecką chyli,
Oddech ust jego skronie me opływa,
A głos szepczący, niewymownie miły,
Jakaś truciznę zapuszcza w me żyły.
Włosy na głowie dębem mi powstały.
Głuchym zawrotem — noc, życie, świat cały,
Wiercą po mózgu, zmysły się zaćmiły.
A on wciąż mówi — co? nie pytaj mnie.
To było niby, jak kiedy kto chce
Rzucić się w morze, a śmierć go tam nęci
Cichym wołaniem, szmerami lubemi⁶⁴,
Do straty czucia, do straty pamięci,
Aż go zdradliwie oderwie od ziemi,
I póty wabne⁶⁵ wyciąga ramiona,
Aż on w wilgotnym jej uścisku skona.
Wtem nagle, przebóg! czuję na mej skroni
Ust jego całus, dłoń jego na dłoni.
Chciał mi przytomność i broń mą zarazem
Wydrzeć ten rabuś; — ale nadaremno.
Bo jakby ziemia zadrzała pode mną,
Jam się ocknęła i pchnęłam żelazem.
On jęknął, upadł i jak zdroj obficie
Trysło na pościel zeń czerwone życie!

Zakrywa twarz ręką.

HERSYLIA

Okropność!

Kuszenie, Przemoc

Morderstwo

⁶¹zarzewie — tu: rozpalanie ognia; stary miecz służył do krzesania iskiei o kamienie. [przypis edytorski]

⁶²przyłgła — dziś popr. forma: przyłgnęła. [przypis edytorski]

⁶³druh — przyjaciel; tu: miecz. [przypis edytorski]

⁶⁴lubemi — dziś popr. forma N. lm r.m.: lubymi; tu zachowano daw. formę ze względu na rym. [przypis edytorski]

⁶⁵wabny — tu: wabiący. [przypis edytorski]

TULLIA

żywo powstając

Po cóż siedzieć i daremno
Żaleć⁶⁶ nad wrogiem, co z mej ręki legł?
Ja chcę się cieszyć — i ty ciesz się ze mną;
Zemsta wstrzymała klątw ojcowskich bieg.
Bolejąco
Och! och!

HERSYLIA

Co ci jest?

TULLIA

Zrzucam smutku kwef⁶⁷.

Przebacz tę słabość, boć to pierwsza krew
Z mej ręki... młodej. Lecz fali jej siła
Już z miłosierdzia duszę mą obmyła;
Teraz ja będę sroga, zatwardziała,
Toż bym ja jutro ze wstydu skonąła,
Gdyby się żaden mąż nie zbudził tu,
Tylko ten, którego snu
Ja pilnowałam. Chodź, siostró kochana!
Ode drzwi do drzwi obejdzem koleje⁶⁸,
Spojrzym, azali⁶⁹ zemsta gdzie nie mdleje;
To ją pokrzepim. — Nie czekajmy rana;
Pójdź — towarzystwo dobre; z każdej strony
Przy nas, za nami — demony.
Te nam pomogą. — Król twój śpi, wszak tak
Mówiłaś?... Dobrze; rozumiem twój znak!
Oni tam wszyscy w krainie styksowej⁷⁰
Znów się zobaczą, nie zbraknie nikogo,
I będą w cieniu budować Rzym nowy.
Pójdźmy już, pójdźmy!
Postępuje kilka kroków w głąb i ucieka nagle z powrotem, głośno wołając:
Stój! Nie chodź tą drogą...

Ona za wąska na troje. Patrz tam!
To on, on idzie, uśmiecha się nam⁷¹.
Brońże mnie odeń⁷², przyjacielu krwawy.
Wyciąga miecz ku obronie.
Odstąp, niegodny! Czy znów dla zabawy
Chcesz mnie całować? Znów szepczesz te słowa,
Od których moja zawraca się głowa;
Znów szmer, co klątwę ojcowską oniemia,
Na których chwieje się w posadach ziemia!
Mnie ty nie zmożesz; precz od mego łona!
Strzeż się! Sabinka jestem — obrażona,
A tyś Rzymianin... różne nasze losy...
Przebóg! Co to jest? Chwyta mnie za włosy,
Bierze w objęcia... czuję na mej skroni
Oddech ust jego, czuję dłoń na dłoni...
Bogowie, ludzie! Ja go się tak boję!...

⁶⁶zaleć — dziś: uzalać się; żalować czegoś. [przypis edytorski]

⁶⁷kwef — tu: zasłona głowy lub twarzy, noszona dawniej przez wdowy. [przypis edytorski]

⁶⁸ode drzwi do drzwi obejdzem koleje — obejdzimy kolejno wszystkie domostwa. [przypis edytorski]

⁶⁹azali (daw.) — czy. [przypis edytorski]

⁷⁰w krainie styksowej (mit. gr.) — w krainie umarłych. [przypis edytorski]

⁷¹uśmiechać się komuś — dziś: uśmiechać się do kogoś. [przypis edytorski]

⁷²brońże mnie odeń (daw.) — broń mnie przed nim. [przypis edytorski]

Ratujcie mnie, ratujcie!...
Wybiega na prawo.

HERSYLIA
za nią

Dziecię moje!

AKT TRZECI

Wczesny ranek. Dekoracja taż sama.

SCENA I

ROMULUS

sam, wychodząc z domu

Czy to las płonie, czy dnia świeci gwiazda?...

Świta... Już sowa uciekła do gniazda,

Ćma pod liść sunie; tylko troska żywa,

Z potomstwa nocy jedna niezmorzona

Snem, czuwa po dniu.

Gdzież to moja żona?

Hersylio!... Nikt się żywy nie odzywa.

W nocy, zda mi się — to nie było we śnie —

Ona za siostrą wołała boleśnie.

Biedna!... Jam z sercem walkę musiał zwieść,

Ażeby nie wstać pociechę jej nieść;

Lecz nie żałuję. Wszystko powiedziane

Jest między nami; a wreszcie czyż zbawić

Mogą nas słowa? Dech ust świeżą ranę

Rozdrażnia; ona musi się wykrwawić. —

Bywaj! Hersylio... Gdzież się ona chowa?

Snadź pod ołtarzem poszła szukać schrony⁷³,

Jakby męskiego nie dość było słowa!

Zwraca się na prawo i spostrzega Talassjusza.

Talassjusz! czyś gdzie nie spotkał mej żony?

SCENA II

Romulus. Talassjusz nadchodzi z prawej strony, pomięszany⁷⁴.

TALASSJUSZ

O! Romulusie, nie pytaj mnie o nią⁷⁵!

ROMULUS

Co zaszło? Zgrozą cała ci twarz płonie.

Mów, na Hadesa! czy widziałeś ją?

TALASSJUSZ

wskazując na ziemię

Co zaszło, przebóg! zapisano tam.

Chcesz, to bez zgrozy odczytaj to sam!

ROMULUS

Krew?

TALASSJUSZ

Droga mordu wyznaczona krwią,

A krople śladem wpały się w skały.

Zobacz. Przeklęty to czyn!

ROMULUS

Moja żona?

Czyżby jej własne ręce śmierć zadały?...

⁷³*schrona* (daw.) — schronienie. [przypis edytorski]

⁷⁴*pomięszany* — dziś: zmieszany. [przypis edytorski]

⁷⁵*o nią* — dziś popr. forma B. lp r.ż.: o nią; tu zachowano daw. formę ze względu na rym. [przypis edytorski]

TALASSJUSZ

O! gdyby krew ta z sabińskiego łona
Się wytoczyła, krew twojej Hersylii,
Jako przypuszczasz, tożby mnie w tej chwili
Dech się nie zaparł bezwładnie w gardzieli.
Tym krwawym kroplom nie byłoby trzeba
Niemym świadectwem wołać stąd do nieba.
Ja sam bym wołał, aż by wszyscy drżeli.

ROMULUS

Pójdź precz, gaduło! lub powiedz, jeżeli
Masz co powiedzieć. Cóżem ja, niewiasta,
Że dla mnie w czułość język twój obrasta?
Lecz co, o imię żebrać będę? Ścieżka
Mi tajemnicy wydać nie omieszka.

Zwraca się na lewo do wyjścia.

TALASSJUSZ

zatrzymując go

Nie idź tą ścieżką. Przerażenia brzemię,
Jakkolwiek silnyś, rzuci cię o ziemię.
Kochałeś tego, z kogo ta krew ciecze.

ROMULUS

Ankus?!... Ty kłamiesz, ty kłamiesz, człowiecze!...
Ten lotr śmie jeszcze potwierdzać.

TALASSJUSZ

O! królu,
Bądźże człowiekiem. Wbrew straszego bólu
Krwi tej zaprzeczyć nie mogę.

ROMULUS

Ja przeczę.
To być nie może... nie powinno... nie...
Ja chyba marzę. O! przeklęty śnie!
Nieczemu⁷⁶ też to w ciągu nocy całej
Dziwne postaci przy mnie zasiadały!...

TALASSJUSZ

Królu mój!...

ROMULUS

po pauzie

Mówże mi wszystko.

TALASSJUSZ

Niestety.
Wszystkom rzekł. Ankus zabity jak gromem.

ROMULUS

A któż go zabił?

TALASSJUSZ

Kto? Wasze kobiety.
Pomiędzy twoim i Ankusa domem

⁷⁶*nieczemu* — tu: nie bez powodu. [przypis edytorski]

Wlokły się mordu stopy zakrwawione.

ROMULUS

On więc zabity? zbójczyniami one!
Spogląda na ziemię.
Tak; krew ofiary oznaczyła drogę.
Widzę, a jednak uwierzyć nie mogę!
Ja się za kłamstwo pomszczę na mym wzroku.
Pójdę, zawołam, dotknę jego boku,
A gdy nie wstanie, ha! to już daremno;
Ankus mój umarł. Chodź do niego ze mną!

TALASSJUSZ

Idź sam. Nie mogę znieść tego widoku.
Co za śmierć! Z ręki niewiasty. Jak żmija,
Gdy z wolna, cicho, śpiącego pastucha
Chyłkiem napada i w ciało się wpija!
Idę po czatach w spokojności ducha,
Po ślicznej nocy zbliżeniem poranka
Uradowany i do domu Anka
Podchodzę. Drzwi tam stoją półotworem.
A schody krwistym zalepiły⁷⁷ jeziorem.
Po ciele zgrozy przebiegły mi dreszcze,
Nogi przyrosły; głosem tedy radzę
Naprzód i wołam: — Anku! czyś żyw jeszcze?...
Milczy. — Drzwi mieczem do reszty odsadzę⁷⁸,
Wszedłem, a za mną dzień szary po drodze
Zajrzał i pobladł, gdy pobojuwisko
Zbrodni tej postrzegł. Ja podchodzę blisko:
Przez pół na łożu, przez pół na podłodze
Spoczywa Ankus, dłonią ciśnie usta
Czerwone rany; ale rana pusta,
Milcząca była. Dawno ona z ciała
Zagadkę życia już wypowiedziała!

ROMULUS

siadając na jednym z kamieni
Znowu dla grodu więc ofiara, który
Co mi najdroższe chwytą w swoje mury!
To drugi i ostatnim będzie. — Król,
Sam pozostanę odtąd.

TALASSJUSZ

Uśmierz ból,
Bo lud się zbliża, sądzić tobie czas!

ROMULUS

Sądzić... mą żonę!

TALASSJUSZ

Ja wybiegłem wraz
Z przybytku zgrozy, budzę w mieście całym⁷⁹
Co jeno żyje i opowiedziałem
Zgorszonym tłumom tę straszną przygodę.

⁷⁷zalepiły — dziś popr.: zalepiły się; zakrzepły. [przypis edytorski]

⁷⁸odsadzić — tu: odepchnąć. [przypis edytorski]

⁷⁹całym — dziś popr. forma: całym. [przypis edytorski]

Z progów słuchały, drżąc, niewiasty młode;
U kolan mężów zawodziły chór
Łaski zebrzący dla królewskich cór;
Lecz odepchnięte; i myśmy tej chwili
Za zbójczyniami w miasto się puścili.
Były w świątyni. Tam młodsza siostrzyca
Z błędnymi oczy⁸⁰ siedziała, a przy niej
Stała Hersylia, istnie jak orlica
Broniąca płodu⁸¹. Chociaż to w świątyni,
Lud byłby pewnie rozszarpał je obie.
Lecz wdał się kapłan i do twego zdania
Płonących zemstą odwołać się skłania.
Jam ruszył naprzód to obwieścić tobie,
Bo nikt z tą wieścią nie śmiał iść na dobie⁸²
Przed twe oblicze. Czy słyszysz wołania?
Okrzyk ludu za sceną na prawo.
Śmierć! śmierć zbójczyniom!

ROMULUS

podnosząc się

Bogi, wielkie bogi!

Jak ją ratować, czym zasłonić?

TALASSJUSZ

z mocą

Niczym!

SCENA III

Z prawej strony gromadnie ukraczają Rzymianie; w pośrodku⁸³ nich Hersylia i Tullia. Przodem, między ludem kapłan Pinarius, którego chłopiec prowadzi za rękę. Romulus stoi zupełnie osobno na lewo z twarzą zakrytą rękami; za nim Talassjusz.

LUD

Śmierć! śmierć zbójczyniom! zemsta!

PINARIUS

O! dniu srogi!

Gdzie król?

CHŁOPIEC

Tu, ojczy, przed twoim obliczem.

LUD

Zemsta!

PINARIUS

Romulu! spraw, aby te szaly

Winę na winę gromadzić przestały!

Zemsty wołacie: azaż⁸⁴ wam niejasno,

Żeście ją winą wywołali własną?

Ona⁸⁵ się przecie spełniła tej nocy.

Błagać wam raczej bogów z całej mocy,

⁸⁰*błędnymi oczy* — dziś popr.: błędnymi oczami. [przypis edytorski]

⁸¹*płód* — tu: potomstwo. [przypis edytorski]

⁸²*na dobie* — tu: w tym momencie, obecnie. [przypis edytorski]

⁸³*w pośrodku* — dziś: pośrodku. [przypis edytorski]

⁸⁴*azaż* (daw.) — czy. [przypis edytorski]

⁸⁵*onać* — tu: właśnie ona. [przypis edytorski]

By poprzestali na jednej obiacie⁸⁶,
Choć w zbrodni wszyscy równy udział macie.

I-SZY RZYMIANIN
Broni zbójczyń⁸⁷!...

2-GI RZYMIANIN
A nas tu o zbrodnię
Oskarża!

3-CI RZYMIANIN
Anka krew na jego głowę!

Sprawiedliwość

PINARIUS
Na tych, co wczoraj złamali niegodnie
Prawo gościnne, prawo pokojowe!...

I-SZY RZYMIANIN
Ślepcze zgrzybiały! za to wyzywanie
Niech ci na zawsze kołem język stanie!

PINARIUS
Lżysz⁸⁸ mą ślepotę! A czyż wy nie wiecie
Że sprawiedliwość ślepą jest też przecie?
Bądź trupia bladeść lica Ankowego,
Bądź kwiat młodości na dziewiczej twarzy —
Ślepego ciemnie⁸⁹ od stronności⁹⁰ strzegą;
On tylko winę i pokutę waży.
Wszak tu król stoi i słów moich słucha
I nie zaprzecza mojej słusznej mowie;
Bo zbyt widocznie tknęli go bogowie,
Których wyroki wydarły mu druha.
Ja milknę; teraz niech on sąd wypowie.
Jego jest władza, wykonać ją może;
Moją — bezwładność⁹¹ i przestrogi boże.

TALASSJUSZ
O, dwujęzyczny⁹²! Ty grozisz bogami,
Błogosławieństwa których sam nad nami
Wzywałeś wczoraj.

PINARIUS
Boście mnie zgwałcili⁹³,
Bo jestem słaby, więzień wasz. Lecz czyli
Wy też i niebian tak gwałcić myślicie,
Których jest silne a swobodne życie?
Jam błogosławił próżno wam, Rzymianie,
Duch mój przeczuwał, że tak się nie stanie;
Duch mnie nie zawiódł. To daremne rzeczy,
Aby bóg *wojny spokój* miał na pieczy,
A *ten* bóg tylko u was ma uznanie.

⁸⁶*obiata* (daw.) — ofiara. [przypis edytorski]

⁸⁷*zbójczyni* — dziś: zabójczyni. [przypis edytorski]

⁸⁸*lżyć* (daw.) — obrażać, przeklinać. [przypis edytorski]

⁸⁹*ciemnia* (tu daw.) — ciemność. [przypis edytorski]

⁹⁰*stronność* (daw.) — stronniczość. [przypis edytorski]

⁹¹*bezwładność* — tu: niemoc, bezsilność. [przypis edytorski]

⁹²*dwujęzyczny* — tu: dwulicowy, fałszywy. [przypis edytorski]

⁹³*zgwalcici* (tu daw.) — zmusić przemocą lub groźbą. [przypis edytorski]

ROMULUS

Dosyć, mądrości bezrdzenna⁹⁴! Te zwady,
Te twoje wróżby mroczne a zawile,
Tumanią umysł, wątłą ludu siłę.
Kto cię powołał do sądu i rady?
Jest — ty jej nie znasz — najwyższa bogini,
Konieczność!... która błogim nam uczyni
To, co poczęła. Przed nią, gdy zawoła,
Ludzie i bogi uchylają czoła.
Ta utrzymuje budowę wspaniałą
Nieba i ziemi i utrzyma cało
Ten Rzym w przyszłości. — Ja król — jej kapłanem!
To wiedz i odejź!
Kapłan i chłopiec odchodzą.

Teraz ty, drużyno:

Stoisz tu z czołem jak chmura wezbranem
Zarzewiem zemsty. — Mówcież, kto przyczyną...
Niech o niewinną głowę się nie otrze
Grom kaźni. Kogóż oskarżacie?

I-SZY RZYMIANIN

Młodsze⁹⁵!

Ten miecz trzymała, gdy ją pochwycono,
I z rąk jej ledwie wydarła go siła.

ROMULUS

Ty, Tullio?

TULLIA

Ja mu rozszarpałam łono.

HERSYLIA

spokojnie

Nie wiercie! Zgroza umysł jej przyćmiła.
Nie dziw! Tak cicho życie jej płynęło...
Z gorączki bierze na siebie to dzieło!
Bo gdyśmy nocą szły, za nami krwawy
Cień zabitego kroczył Rzymianina,
Że aż w szal jakiś popadła dziewczyna
I miecz ten w rękę chwyciła z obawy.
A jak się gwoli chorym dzieciom czyni,
Tak i ja broń tę zostawiłam przy niej.
Moim czyn, moim; wasz gniew mnie nie straszy;
Z chlubą go głoszę w obecności waszej.

TULLIA

Dłaczego, siostrze, szcędząc moje życie,
Ukrywasz prawdę, która na mym czole
Wryta stoi?

HERSYLIA

Na czole! Słyszycie?

Czyż to nie szal? Niewinność i niedolę,
Nie mord na czole masz, o biedne dziecię!

⁹⁴bezdenny — tu: bezsensowny, bezproduktywny, bezużyteczny. [przypis edytorski]

⁹⁵młodsze — dziś popr. forma B. lp r.ż.: młodszą; tu zachowano daw. formę ze względu na rym. [przypis edytorski]

Przy domu waszym stanęłam — toż przecie
Przypomnij sobie — wołam cię, podchodzę,
Ty z objęć jego wydarłaś się wraz,
Zawisłaś na mnie i jęknąwszy srodze,
„Ratuj mnie!” rzekłaś. — On wpadł między nas
I w ślepym gniewie szarpnąwszy się, razem
Przebity na wskrós tym właśnie żelazem,
Które dobyte jam w ręku trzymała,
I na posłanie zawlókł się zaledwie.
A myśmy w progu czekały obiedwie,
Póki duch z jego nie ustąpił ciała.
Przypomnij, nie przecz! Tyś wprawdzie pragnęła
Zemsty, ale ja dokonałam dzieła.

TULLIA

z wolna potrząsając głową

Powiedz mi, siostrze, gdzie trafiła broń,
Którą, jak mówisz, wymierzyłaś doń?
W piersi, czy w szyję? Co? Milczeniem swem
Nie stwierdzasz prawdy: ja jedna ją wiem.
Zaledwie wprawdzie jam na jego ciało
Podniosła oczy, kiedy to się stało,
Ale wiem dobrze, i palec ten sam
Krwawego widma, co wciąż z nami kroczy,
Wskazuje ranę; a choć zamknę oczy,
Widzę ją ciągle, oto tam... o! tam...

LUD

To ona. Śmierć jej, śmierć!

HERSYLIA

Sprawiedliwości,
Królu! Niech innych pozór czynu złości,
Lecz prawy sędzia, ty, w obliczu gminu
Nie dasz się uwieść pozorami czynu.
Gdyby — choć bajką, co mówi zbłąkana —
Z jej nawet ręki ten cios padł w młodziana,
To ze słusznością czyliż zgodnym będzie,
Za czyn istotny ukarać narzędzie,
Co ślepym zemsty stało się obuchem?
Bom ja tę rękę uzbroiła duchem,
Jam na was wstępny uderzyła bojem,
Wina jest moją, zwycięstwo jest moim.
Ona?... Toż wy jej przypatrzcie się przecie;
Toć od igraszek oderwane dziecię,
Rozswawolony z gniazdka ptaszek młody,
Co pierwszym lotem próbuje swobody;
I wy o czyn ten obwiniać ją chcecie?
Spojrzyjcie na mnie i na nią, a snadnie
Mścicielkę gwałtu każdy z was odgadnie!

ROMULUS

Próżno, Hersylio, miłość twa nas ludzi.

HERSYLIA

Czy tak? Wśród jakich znajduję się ludzi?
Prawda; mym sędzią ten, co przez kapłana

Sprawił, bym żoną była mu przyznana...
Sędziego musi być niewinną żona.
Och! biedna Tullio, więc jesteś zgubiona!
A twoją siostrę nie wiem jaka siła
Występków, zbrodni gdyby obarczyła,
Ona bezkarnie będzie uwolnioną,
Bo jest sędziego ukochaną żoną.

ROMULUS

Czyż jesteś żoną?... Milczysz, spuszczasz oczy;
Daremnie.

HERSYLIA

Kędyż to srogość nie zboczy!
O! z samolubstwem fałszu połączony!
Że nie zyskałeś jeszcze we mnie żony,
Więc chcesz przejednać, oszczędzając skrycie;
Aleś się zawiódł, bo nie dbam o życie.
Sprawiedliwości ja żądam, Rzymianie,
Tej, choć od wrogów niech się zadość stanie!

TALASSJUSZ

Będziesz ją miała, wyłożę ci krótko;
Jeśli do zbrodni stałaś się pobudką
Tej młodej Furii, zadość się uczyni
Tobie, gdy śmierć jej ujrzysz.

1-SZY RZYMIANIN

Śmierć zbójczyni!

2-GI RZYMIANIN

Ukamenować!

3-CI RZYMIANIN

Zrzucić ją ze skał!

HERSYLIA

Co słyszę! Toż to głodnych wilków wycie!
Ludzie! czyliż was nie wstydzi ten szal?
Słabej dziecinie by odebrać życie,
Gromada rwie się, szamocze i krzyczy,
Jakby bóg wojny do walnej zdobyczy
Krew wam zagrzewał. Wielkie, sławne dzieło
I niesłychane na dziejowej karcie!
Chytrze wziąć dziewczę i potem otwarcie
Na śmierć wystawić! Stu mężów stanęło
W tej zacnej sprawie. A jaka jej wina?
Że w pojedynku zmogła Rzymianina,
Co niezmożonym sądził się. — Nareszcie
Stwierdźcie, że kupą silniejsi jesteście
Niż pojedynkiem; niech zginie dziewczyna,
Której odwaga i nadludzka siła
Pewnie by przez was była ubóstwioną,
Gdyby krwi żądza was nie znikczemniła.
Lecz młode zwłoki gdy na stosie spłoną,
To zwalcie na nią tę Romę i sami
Też się zagrzebcie pod jej zwaliskami.

TALASSJUSZ

ironicznie

A cóż, Rzymianie? Coście stąd wysnuli?
Zbójczynię Anka ocalić wypada,
Bo gdy go pomścim, to nam będzie biada.
Królu, wyrokuj bezkarność!...

LUD

Śmierć Tullii!

HERSYLIA

Wstrzymajcie wyrok! Jam nie chciała przecie
Gniewać was, ale boleść... pojmujecie...
Przebaccie mękę, która się bezmyślnie
Burzy w mej duszy i na usta ciśnię.
Patrzcie! ja klękam przed wami na ziemi,
Córa Tacjusza, dumna i znękana,
Tu, przed wrogami pada na kolana;
Jesteście silni, bądźcie wspaniałemi⁹⁶.
Ja wam jak dziewczka⁹⁷ służyc-em⁹⁸ gotowa,
A czcić jak bogi.

TULLIA

Siostro!

HERSYLIA

Nie powstanę,
Póki nie rzekną przebaczenia słowa.
Zostawcie dziecię moje ukochane.
Czyż jedna łaska w Rzymie jest tak drogą,
Że się stu ludzi nań zdobyć nie mogą⁹⁹?
Wyście pod bronią, my porozbrajane;
Wyście gród dumny, my dusze ubogie;
Wyście zabrali wszystko, co nam drogie:
Ojczyznę, wolność, dumę; jedno życie
Nam pozostało i toż wytrąćcie?
A zemście waszej gdy zadość się stanie,
Czy przez to zmarły wasz zmartwychpowstanie?
Sądźcież, jako córki naszej ziemi
Do zgody z wami będą łatwiejszemi¹⁰⁰,
Kiedy krew Tullii ręce wasze zboczy?
Nie patrzcie na nią tak srogimi oczy!
Co uczyniła, stało się jedynie
W mroku umysłu, w nieszczęścia godzinie.
A wy, przytomni, szczęśni, na swój dzień
Jasny, — śmiertelny chcecież rzucić cień?
Nie! nie możecie; lub jeśli musicie,
Oto jest moje u nóg waszych życie;
Topcie w mej piersi mieczów, ile chcecie,
Tylko mi moje zachowajcie dziecię!

⁹⁶wspaniałemi — dziś popr. forma: wspaniałymi. [przypis edytorski]

⁹⁷dziewka — tu: służąca. [przypis edytorski]

⁹⁸służyc-em gotowa — dziś: gotowa jestem służyć. [przypis edytorski]

⁹⁹stu ludzi nań zdobyć (się) nie mogą — dziś popr.: stu ludzi nie może się na nią zdobyć. [przypis edytorski]

¹⁰⁰łatwiejszemi — dziś popr. forma N. lm r.m.: łatwiejszymi; tu zachowano daw. formę ze względu na rym. [przypis edytorski]

ROMULUS
Powstań, Hersyljo!...

TALASSJUSZ
podchodząc do niego, z cicha
Miej niezłomne zdanie.

LUD
Wyrokuje, królu!

ROMULUS
Słuchajcie, Rzymianie!

I-SZY RZYMIANIN
Ona podstępem zabiła go...

2-GI RZYMIANIN
We śnie...

HERSYLIA
Uklęknij siostrzo! Pomnij, jak boleśnie
Ojciec tam jęczy.

TULLIA
A żem jego córą,
Chcę umrzeć prosto, czoło moje górą!

ROMULUS
wychodząc z zamyślenia
Powstań, Sabinko! Daremne twe łkania.
Proch, w którym klęczysz, krwią szlachetną lśni,
I żadna łaska nie zatrze tej krwi.
Rzymianie!...

LUD
Słuchać królewskiego zdania!

ROMULUS
Na jutro rano bitwa naznaczona,
Nim się rozpocznie i zanim noc skona,
Mężnego zwłoki ziemią przysypiecie.
Dotąd zbójczyni ma siedzieć w więzieniu,
A gdy stos z rana zaświeci w płomieniu,
Topór ofiarny, zmarłemu w obiecie¹⁰¹,
Zuchwałe czoło dziewicy uderzy.
Lecz biada ręce, która się zamierzy
Przedwcześnie na nią! Ten, kto to uczyni,
To jakby kradzież popełnił w świątyni,
Bezwarunkowo spłaci śmiercią swą.
Gdy dzień zaświta, zejdzem się pospołu
I zamiast wina zalejemy krwią
Resztki płomienia na stosie popiołu,
Co skryje Anka. Zabójczyni ciało
Niepogrzebione¹⁰² w popiele zostanie,
By w wirze bitwy w ćwierci popadało.
Teraz ją weźcie. Takie moje zdanie.

¹⁰¹obiata (daw.) — ofiara. [przypis edytorski]

¹⁰²niepogrzebione — dziś: niepogrzebane. [przypis edytorski]

Lud odprowadza Tullię.
HERSYLIA
przeciskając się przez tłum
Nie rozłączycie mnie z siostrą!

TALASSJUSZ
chwytając ją za ramię
Nie szalej!
Idź stąd, nieszczęsna, ani kroku dalej!

HERSYLIA
Pójdę do wieży za nią.

TALASSJUSZ
odpychając
Ani kroku!

HERSYLIA
Puśćcie mnie! Ja chcę umrzeć przy jej boku!
Stoisz i patrzysz na tę moją mękę,
O! Romulusie, i usuwasz rękę.
Dowód, jak silne jest twoje kochanie,
Któraś ty dla mnie udawał, tyranie!

ROMULUS
smutno na nią spoglądając
Hersyljo, tam twój dom!
Do Talassjusza
Talassjusz! zważ,
By uwięzionej względna¹⁰³ była straż.
Ja do Ankusa — sam — na pożegnanie.

Wychodzą wszyscy prócz Hersylji.

SCENA IV

HERSYLIA
sama po długim milczeniu
Czy są bogowie? Alboli¹⁰⁴ to naszej
Twór wyobraźni, który tylko straszy,
Pomóc niezdolny? Nie, tego co boli
Nie widzą, krzyków nie słyszą niedoli.
Mogąż na klęski patrzeć mego rodu
I gromem tego nie roztraskać grodu,
Wraz z jej więzieniem!...
Czym¹⁰⁵ sama w tym mieście?
Podziemni! coście tak wierną tej nocy
Byli jej strażą i dodali mocy
Do wykonania czynu, — gdzież jesteście?
Wstańcie, podziemni! niech wasza mi siła
Ocalić młodą kapłankę pomoże,
Która czci waszej tak się zasłużyła.
Ona — to dziecię rozkoszne i hoże;
We mnie, co jestem starszą i ponurą,
Ileż sprzęzystsze znajdziecie narzędzie
Zamiarów waszych! Hej! podziemni, górą!

Zwątpienie

¹⁰³względny (tu daw.) — łagodny, uprzejmy. [przypis edytorski]

¹⁰⁴alboli (daw.) — albo też; czy może. [przypis edytorski]

¹⁰⁵czym sama w tym mieście (daw.) — czy jestem sama w tym mieście. [przypis edytorski]

Rada niech waszą, a czyn moim będzie...
Jak to?... Już radę szepczą wasze usta?...
Ja mam?... tak, dobrze... chata stoi pusta...
A gdybym wzięła głownię z jej ogniska...
Dach kryty słomą, chata drugiej bliska,
I tak szeregiem... Tu brama, z tej strony
Wolny ciąg górą, płomień ożywiony
Z dachu na dachy udzieli się słomie
I będzie koniec tej słomianej Romie.
A gdy na niebie luna zaczerwieni,
Jak Furia¹⁰⁶ zemsty luną po pożarze
Spłynę do wieży i poduszę strażę,
I dziecko moje wyrwę zśród¹⁰⁷ płomieni.
Cicho!... myśl zbiorę... Tak, dopiero rano
Pod nóż ofiarny ma być powołaną;
Więc mam czas jeszcze doczekać do nocy,
Aż katy zasną. Dobrze. Mocy! Mocy!

Patrzy przed siebie w ziemię.

SCENA V

Hersylia, Marcja.

*Marcja przychodzi z głębi na prawo, idzie śpiesznymi krokami, ale zwalnia je za spoj-
rzeniem¹⁰⁸ na twarz Hersylii.*

MARCJA

Hersylio!

HERSYLIA

nie słuchając

Gdyby zaś oni mnie mieli
Wraz z moją Tullią zniszczyć w pogorzeli,
Przynajmniej światu to będzie wiadomo,
Że dwie Sabinki nie dały się, Romo!
Zgładzić wraz z kłutwą i hańbą u czoła.

MARCJA

Hersylio, Marcja jestem...

HERSYLIA

Kto mnie woła?
Ty śmiesz się zbliżyć? Precz stąd, niegodziwa!
Przeżyłaś hańbę, kłutwa od cię wieje.

MARCJA

Posłuchaj...

HERSYLIA

Chcesz mi wygadać swe dzieje,
Że cię Rzymianin pochlebstwem zjednywa¹⁰⁹, —
To wstyd Sabince; — że ciebie nie gniecie
Żelazo kajdan, — wstyd wolnej kobiecie.
Ale nie wierzę, byś w bezwstydzie swym
Mnie tu go przyszła doradzać za godło;

¹⁰⁶*Furie* (mit. rzym.) — demoniczne bóstwa zemsty. [przypis edytorski]

¹⁰⁷*zśród* — dziś: spośród. [przypis edytorski]

¹⁰⁸*za spojrzaniem* — po tym, jak spojrzała. [przypis edytorski]

¹⁰⁹*zjednywa* — dziś popr. forma 3 os. lp cz.ter.: zjednuje. [przypis edytorski]

Cokolwiek z ciebie dziś uczynił Rzym,
Kochałyśmy się, nim zostałaś podłą.

MARCJA

Jam nie liczyła na twą dobrą wolę
I nic nie powiem. Cokolwiek bym chciała
Rzec, by oczyścić siebie i swą dolę,
Byłoby próżnym. Serce twe — to skała,
Żadnych ust skarga do niej nie dosięga.

HERSYLIA

Więc po coś przyszła? Odejdź sobie tam,
Skąd przysłaś.

MARCJA

O, nie! Zmusza mnie przysięga
Stanąć przed tobą.

HERSYLIA

Przysięga?

MARCJA

Ja szłam
Jeszcze przede dniem, wszystko było we śnie,
Szłam, aby wody zaczerpnąć we dzbanek,
Dołem ku rzece...

HERSYLIA

To cię, widzę, wcześniej
Do służebnictwa zapędził kochanek.

MARCJA

Na skraju lasu stanęłam u brzegu,
Kędy wysoka trzcina się rozlega¹¹⁰,
A z boku czysta zatoka kryształ¹¹¹;
Zdjęłam dzban z głowy, by zaczerpnąć fali,
Gdy wtem pięść jakaś w ramię mnie uderzy.
Zwracam się z trwogą. Aż młodzian wyskoczy
Z trzciny i straszno spogląda mi w oczy;
Dobytym nożem na mnie się zamierzy
I rzecze: — „Cicho, bo śmierć!” —

HERSYLIA

Tego chłopca
Poznałaś pewnie?

MARCJA

Nie byłam mu obca.

HERSYLIA

Zaręczon tobie.

¹¹⁰rozlegać się — tu: rozpościerać się. [przypis edytorski]

¹¹¹kryształić — tu o wodzie: lśnić jak kryształ. [przypis edytorski]

MARCJA

Wstrząsnęły mną dreszcze,
Gdym nań spojrziała.

HERSYLIA

I ty mogłaś jeszcze
Patrzeć nań? Także¹¹² daleko był z boku
Nurt, by cię ustrzegł od tego widoku?

MARCJA

Dobrze by było, gdyby moje ciało
W tej chwili nurtem do morza zdążyło!
Ale on, mówiąc, trzymał mnie co siła;
— „Wracaj do miasta, król mnie tu posyła,
Bogowie zemsty drogę mą chronili.
Wracaj i powiedz natychmiast Hersylii,
Że nocą w lesie staniemy, a ona
Otwarcia miasta pod północ dokona.
Trudnym to pono nie będzie jej wcale,
Gdy się królowi dostała w udziale,
Który śpi w domu, co najbliższy bramie.
Na znak pochodnię zaświeci w załame.
My w bój otwarty poczynąć nie radzi
Z tymi zdrajcami; podstęp nas wprowadzi,
I wszystkich śpiących wyrzniemy pokotem.”

HERSYLIA

Wysłuchaliście mnie, podziemni!

MARCJA

Potem
Kazał przysięgać, że więcej nikomu
Nie wspomnę o tym, wróciwszy do domu,
Prócz ciebie jednej.

HERSYLIA

Przysięga niedroga
Z ust, co ścierpiału pocałunek wroga;
Możesz wykrzyzczyć to po całym mieście;
Gacha ocalić powinność nareszcie.

MARCJA

Pastwisz się srogo, niepomna zgryzoty.
Nie sądź, by we mnie zamilkł głos tęsknoty
Na jego widok i mowę. Jam długo
Stała jak wryta nad zarosłą strugą,
Śród¹¹³ której trzciny młodziana zakryły.
A gród rozpięty na tym wzgórzu nagiem¹¹⁴
Olbrzymim wydał mi się sarkofagiem;
Powrót do domu — zejściem do mogiły.
A jednak — powiedz, żem nikczemna dusza,
Gardź mną, nazywaj kobietą bez sromu —
Wyznam, że kiedym wróciła do domu,

¹¹²także — tu: tak bardzo, do tego stopnia. [przypis edytorski]

¹¹³śród — dziś: wśród. [przypis edytorski]

¹¹⁴nagiem — dziś popr. forma Msc. lp r.m.: nagim; tu zachowano daw. formę ze względu na rym. [przypis edytorski]

Czułam, że w domu; a gdym Talassjusza
Spotkała...

HERSYLIA

To on? Twój małżonek czuły,
Kat; — jego słowa wciąż na Tullię szczyły.
Jak prędkoż związek z hańbą, nieszczęśliwa!
Wszystko, co drogie nam było, rozrywa!

MARCJA

Bogowie związek ten w opiekę wzięli.

HERSYLIA

Szczególniej Tullii z Ankusem wesele.

MARCJA

Serce me szczerze boleść twoją dzieli.

HERSYLIA

A ja dziś z tobą nic a nic nie dzielę.

MARCJA

Ah! jakąż noc ta nienawiść roznieci!

Honor, Zemsta

HERSYLIA

Ja tak chcę. Moja pochodnia zaświeci
I mnie, i moim.

MARCJA

Nie, nie, to jest zdrada!
Tej ci, Hersylio, jąc się nie wypada.
Pomnij na przyszłość: że na starsze lata
Ty stać się możesz postrachem dla świata.
Ty stając się sama od strzechy do strzechy,
Cień rzucać będziesz na ludzkie uciechy.
Własny swój naród okryjesz żalobą,
Że dzieci będą uciekać przed tobą,
A starce¹¹⁵ pośród rodzinnego miasta,
Trzęsąc głowami, rzekną: „ta niewiasta
Wielkiego zemsty dokonała dzieła,
Ale czci broniąc, cześć nam też odjęła”.

HERSYLIA

Tobie też o czci rozprawiać przystoi!
A jak ty zwiesz to, czym Rzymianie twoi
Się odznaczyli?

MARCJA

Och! to już się stało,
Nie cofną tego nawet siły boże
I żadna zemsta nic tu nie pomoże.

HERSYLIA

Stało się przez pół¹¹⁶; tego im za mało.
Największa zgroza ma w tę noc dopiero
Na głowie dziecka zasrożyć siekierą.

¹¹⁵starce — dziś popr. forma M. Im: starcy. [przypis edytorski]

¹¹⁶przez pół (daw.) — w połowie. [przypis edytorski]

Lecz, szczęściem, temu ja zapobiec mogę,
A same bogi wskazały mi drogę.

MARCJA

Idź nią, lecz wybierz sobie cel godziwy.
Tak, ku niej chętnie i mój duch się skłania.
Otwórz tę bramę braci niecierplivej,
Lecz nie dla mordy, nie; — dla pojednania.
Pójdź w noc do lasu, tam z drzewa oliwy
Ułam gałązkę, a sprowadź w te mury
Ojca i braci, ale po dniu, który
Chlubą dwóch ludów na wieki zostanie,
Jeśli użyjesz siły, co się mieści,
Z bogów zrządzenia, w naturze niewieściej.

HERSYLIA

Przestań! czcym słowem twoje pojednanie
Tam, gdzie dwa ludy taka dzieli zbrodnia.
Ogłoś przed nocą, choć ci zakazano,
I nim zabłyśnie zemsty mej pochodnia,
Że tu niewiasta jest nieprzejednaną.
Lecz spytaj serca: — kiedy zdradzisz braci,
Czy grom przekleństwa głowę twą ominie,
Krzywoprzysięstwo czy ojczyznę da ci,
Czyś ty żyć godna, kiedy Tullia zginie!

MARCJA

Więc rzecz skończona, Hersylio?

HERSYLIA

Skończona.

MARCJA

Idźże za radą swojego demona,
Ja pójdę za tym, co mi serce radzi.
Ci, których twoja pochodnia sprowadzi,
Mogą nie szczerzyć twojego oręża.
U progu chaty, cicho, nad snem męża
Ja czuwać będę; na niego wzniesiony
Miecz musi wprzód wytoczyć krew żony.

Odchodzi szybko.

HERSYLIA

Nie wyzywałam losu; lecz na słowo
Jego wyzwania ja jestem gotową!

Zastona spada.

AKT CZWARTY

Wieczór w miarę zachodzącego słońca, światło księżycowe oblewa scenę.

SCENA I

HERSYLIA

siedzi na stopniach ołtarza

Klucze od twierdzy odebrać mu we śnie,
A gdy się zbudzi, pchnąć go własną bronią...
Lecz gdy nie zbudzi?... To i tak! Za wcześniej
Mógłby się ocknąć ze snu, gdy zadzwonią
Wrzuciądzę bramy... Wtedy, cóż uczynię?...
Wszystko przepadło, moja Tullia zginie!...
Snu, choć godzinę!... Snu!... Czemuż nie chcecie,
Myśli me, spocząć? Obmyślaneż przecie
Wszystko tak pięknie! sto razy na dobie¹¹⁷,
Jak pieśń piastunki wtórzyłam¹¹⁸ to sobie,
By do snu serca ukolysać żale...
Nie, Marcjo! Czy ten nie hańbi mnie wcale!
Czyż ja nie muszę oddać mu się sama,
By własnym wstydem odkupić me dziecię?
I cóż mi jeszcze znaczy cześć!...

A przecie —

Nim się dla moich otworzy ta brama —
Gdyby jednego ocalić w tym tłumie!
Bo on jest dumny, — a więc przejść go w dumie
Byłoby ulgą sercu. Rzec: — Daremnie
Większym, wspanialszym ty chcesz być ode mnie;
Nie, ty nie umrzesz, gdy ja będę żyć;
Dałeś mi wolność — ja ci daję — idź!
Precz ze słabością, co udaje postać
Wielkości ducha! Ja silną chcę zostać.
Wszak on to sprawił, że moję kochaną
Nie zaraz w szale wściekłym rozszarpano;
Odwlekl dreszcz śmierci. — Dość łaski, jeżeli
Za jednym ciosem pośród cieniów¹¹⁹ stanie.
Idzie już spocząć. Dajcie mu, niebianie,
Ten sen, któryście oczom mym odjęli!

SCENA II

Romulus i Talassjusz wchodzą z prawej strony. — Hersylia.

ROMULUS

Żadnego śladu, mówisz? Ani chwili
Ja nie wątpilem, że pomoc omyli¹²⁰.
Oj! Albalonga¹²¹!... Im może i chce się,
Abyśmy karki skręcili w tym lesie,
Przeto nas swoją pomocą ludzili.
Oj! Albalonga!... Kto ją pozna, kto?

TALASSJUSZ

Wszedłem aż na szczyt. Niebo zaszło mgłą;
Chmury niesforną z gór zstąpiły zgrają

¹¹⁷na dobie — tu: obecnie, w tym momencie; dopiero co. [przypis edytorski]

¹¹⁸wtórzyć — tu: powtarzać. [przypis edytorski]

¹¹⁹cieniów — dziś raczej: cieni. [przypis edytorski]

¹²⁰omylić — tu: zawieść, nie spełnić oczekiwań, nie przybyć na czas. [przypis edytorski]

¹²¹Albalonga, częściej *Alba Longa* — główne miasto łatyńskie, według legendy rodzinne miasto Romulusa i Remusa. [przypis edytorski]

I skryły drogę, którą przybyć mają.

ROMULUS

Nie bój się; przyjdą, kiedy koniec będzie,
I kto zwycięży, w tego staną rzędzie,
By dzielić tryumf a zdobycz. Ostrożna
Ta Albalonga. — Brzydko.

TALASSJUSZ

Bez niej można
Obejść się.

ROMULUS

Słusznie. Rzym nie dziecko przecie.
Na każdym kroku co mu za niewola
Wciąż się oglądać, jak za matką dziecię?
O wrogach także nie ma wieści z pola...
Mniejsza. Choć oni pod noc w lesie staną,
Przecież, znużeni, nie poczną aż rano.
Idź, Talassjuszu, spocznij! Krótka noc.
Mówisz, że wszyscy już się zgromadzili?

TALASSJUSZ

Nie ma nikogo za miastem w tej chwili,
Na rynku ludu tam spoczywa moc.
Śpią pod tarczami: żeglarze, rolniki¹²²,
Każdy lekkiego snu, jak zwierz dziki.
I stos wysoki gotów, jak przystało,
Na którym splonie przyjaciela ciało.

ROMULUS

Dobrze.

TALASSJUSZ

Romulu! oblicze twe blade,
Usta posiłku przyjmować nie rade,
Widzę to dobrze, kryjesz się daremnie.

ROMULUS

Kto ci pozwolił wpatrywać się we mnie?
To niebezpiecznie, tego ci nie radzę;
To rzecz śmiertelna. Dopóki mam władzę,
Nie troszcz się o mnie. Jeśli ci żyć miło,
To zamknij oczy, żal by mi cię było;
Idź na spoczynek; dobranoc!

TALASSJUSZ

Romulu!

ROMULUS

silniej, spostrzegając w tej chwili Hersylię
Dosyć!

Talassjusz wychodzi.

¹²²rolniki — dziś popr. forma M. Im: rolnicy. [przypis edytorski]

SCENA III

Romulus, Hersylia.

ROMULUS
Sabinko!

HERSYLIA
zbierając siły z wysileniem.
Czego żądasz, królu?

ROMULUS
Kiedy skonąją dnia ostatnie blaski,
Ujrzysz, Hersyljo, swoją siostrę młodą;
Wierni mi ludzie tutaj ją przywiodą
Zwolnioną z więzów.

HERSYLIA
Oszczędź mi swej łaski.
Martwy głaz falom zamknięty jest mniej,
Niż ja wybiegom wspaniałości twej.
Próżno; nienawiść niech pośród nas stoi;
Zawdzięczać nie chcę nic względności¹²³ twojej!

ROMULUS
Ja wcale twej się przyjaźni nie łaszę!

HERSYLIA
Więc ci rozkoszą są boleści nasze;
Łzy, przy rozstaniu co trysną spod powiek,
Karmią¹²⁴ ci będą...

ROMULUS
Nigdy gorzej człowiek
Nie był osądzon; lecz i to nie boli
Już duszy mojej. — Wierz, nie wierz — do woli;
Lecz serce moje ni żyłką nie drgnęło
Za tobą, kiedyś zniszczyć własne dzieło
Zamierzył; wyrok ów, co ludu szaleń
Zmuszon pozornie na Tullię wydałem.

HERSYLIA
Co słyszę! Tullia?...

ROMULUS
Wolna. Krwią słabego
Splamić gród rzymski niech mnie bogi strzegą!
A gdy ofiary zbraknie nam do stosu,
Rzeknę im to, co w pierwszej burzy ducha
Byłoby tylko próżnym brzmieniem głosu.
Lud wreszcie ciszej słów moich wysłucha
W przedświcie wielkiej boju tajemnicy.
Sami się wzdrygną na tę śmierć dziewicy
I godniej we czci zmarłego dostoją.

HERSYLIA
po pauzie

¹²³względność (tu daw.) — uprzejmość; wspaniałomyślność; łaskawość. [przypis edytorski]

¹²⁴karm (r.ż., daw.) — pokarm, strawa. [przypis edytorski]

Królu! na wdzięczność jeśliś liczył moją,
Toś się omylił. Choćbyś miał niezłomne
Chęci świadczyć mi dobro, nie zapomnę,
Że to jest łaska; a nic nie naprawi
Już dokonanych przez ciebie bezprawi.

ROMULUS

Ja nie liczyłem na nic; w żadnej cenie
Mam czy to wdzięczność, czy to zapomnienie;
I nic naprawiać nie chcę jako żywo;
A tylko wstrzymać chcę rzecz niegodziwą.
I ty, Hersyljo, pójdiesz z siostrą swą
I wszystkie nici, które żywot błogi
Miały nam upleść razem, niech się rwą,
Ja sam je targam... Jesteś wolną!

HERSYLIA

do siebie

Bogi!

ROMULUS

Choćbyś mnie nawet mniej nienawdziła,
Czuję, że czyn nasz gorzki owoc zsyła.
Na drzewie losu dojrzeła on nam;
Lecz ja, bez skargi, chcę go zerwać sam.
Prawo gościnne pogwałcone zdradnie
Będzie pomszczone; lecz ciężar pokuty
Na jedną głowę króla tylko spadnie.
Dom mój stać będzie ze szczęścia wyzuty,
Już mnie rozkosze jego nie zachwycą,
Przy mym ognisku miły gość nie siędzie,
Nie żona ogień w nim rozniecać będzie;
Sam z moją myślą... Śmiejesz się, dziewico?

HERSYLIA

Ja?

ROMULUS

Tak, masz słuszność. Kto dziś zgadnąć może,
Gdzie w noc jutrzejszą głowę moję złożę!
Lecz co ja mówię!...

Idzie w głąb sceny i kluczem odmyka bramę, na rozcież¹²⁵ ją otwierając.

HERSYLIA

do siebie

Och! w oczach mi ciemno...

To straszny człowiek! Co się dzieje ze mną?
Ratujcie odeń mnie, sabińskie bogi!
Zasłoń mnie przed nim, o klątwo ojcow!

ROMULUS

wracając

Otworem stoją już wolności drogi,
Wracaj do domu, Sabinko; bądź zdrowa!
Byłaś mi drogą, och! byłaś mi drogą,
Jak słowa ludzkie wyrazić nie mogą;

¹²⁵na rozcież — dziś: na oścież. [przypis edytorski]

Dziś i ta miłość głęboka a szczerą,
Jak wszystko drogie, już we mnie zamiera.
Gdy się stos Anka zsyple w prochu chmurę,
Zgasną i we mnie te płomienie, które
Tyś roznieciła... Tullię widzę młodą;
Nie chcę jej spotkać. Niech będzie gotowa
Spełnić mą wołę... Hersylio, bądź zdrowa!

Śpiesznie odchodzi na lewo.

SCENA IV

Hersylia, Tullia.

Z głębi na prawo wychodzi Tullia z przewodnikiem, który ją pozostawia i znika.

TULLIA

Czyż to już ranek? Czy mnie na śmierć wiodą?
Gdzie stos? A człowiek gdzieś zniknął w tej chwili...

HERSYLIA

wybiegając naprzeciw niej

Siostro!

TULLIA

I ciebie też tu sprowadzili
Gwoli¹²⁶ mej śmierci? O! jakżeż czynicie
Gorzkim, Rzymianie, zgon mój i jej życie!

HERSYLIA

Nie mów o śmierci! Ty wyjdiesz stąd żywa.

TULLIA

Ja?

HERSYLIA

Pójdiesz wolna, gdzie cię serce wzywa.
Tę bramę widzisz? Król otworzył sam.
Nie zwlekaj! Może zdjąć go żal, lub inni
Nie w porę jacy nadejdą uczynni;
Śpiesz! Cudem mało otwiera się bram.
Ratuj się, ratuj!... Nie czekaj zarania!

TULLIA

Alboż ja jestem do uratowania?

HERSYLIA

I ja też z tobą pójde, siostro droga;
Bo i mnie razem on z tobą wygania.
Och! jak mnie boli ta wspaniałość wroga,
Powiem ci, kiedy wolności powietrze
Ożywczym tchnieniem skronie nasze przetrze.
Mnie tak ugięło to jarzmo tyrana,
Że mimo dumy, mimo zgrozy w duszy,
Mało nie padłam przed nim na kolana.
Czyż człowiek, który więzy nasze kruszy,
Tym samym dla nas w boga się przemienia,
By nas tym silniej przykuć do więzienia?
Nie ociągaj się, siostro; czas nam w drogę!

¹²⁶gwoli (daw.) — tu: z powodu. [przypis edytorski]

Pociąga za sobą Tullię kilka kroków ku bramie.

TULLIA

zatrzymując się nagle

Idź sobie sama; ja stąd pójść nie mogę!

HERSYLIA

Co tobie, Tullio? Drżysz! Jeśliś zmęczona,

O biedne dziecko, wezmę cię w ramiona.

TULLIA

Zmęczona, mówisz? Tak, ale daremnie

Ciężar, co męczy, chciałabyś zdjąć ze mnie,

I nikt na świecie tego nie dokona.

HERSYLIA

Ty marzysz, Tullio; bredzisz w jakimś szale,

A niebezpieczeństw czyż nie czujesz wcale?

TULLIA

Czyż i na ziemi ten szlak jest marzeniem?

Przypatrz się, powiedz, czy poznajesz go?

Każda z tych kropli rośnie mi strumieniem,

Słyszę, jak głucho tam szumią i rwą.

Przebóg! już w potok dziki się spieniły!

Ja go przestąpić nie mam, nie mam siły.

HERSYLIA

Ratujcie chory jej umysł, niebianie!

Zostaw za sobą, co się nie odstanie,

Przed siebie patrzaj, za przyszłością idź,

O, droga moja!

TULLIA

Przyszłością mam żyć?

Ja nie mam żadnej, co by nie dzieliła

Tego widoku.

HERSYLIA

Jeślic siostra miła,

Zmóż grozę, która tłumi wolność twą,

I nie odpychaj względnej¹²⁷ bogów ręki,

Którzy chcą, abys żyła.

TULLIA

Czyliż chcą?

Nie są tak straszni. Zlituj się męki,

Która mnie pali. A ty czy wiesz, ile

Już przecierpiałam przez tę krótką chwilę?

Wszak to dopiero jedna noc i dzień,

Jak za mną chodzi ten straszliwy cień?

A mnie, jak gdybym tysiące lat, zda się,

Tysiące śmierci przeżyła w tym czasie.

Przyszłości dla mnie nie ma za tą bramą,

Jak nie ma końca mej okropnej męce;

Jak dziś, tak zawsze czuć będę toż samo:

Usta na skroni, rękę w jego rękę.

¹²⁷względny — tu: łaskawy. [przypis edytorski]

HERSYLIA
Przebóg! to miłość.

TULLIA
Jak wy to zowiecie?
Lecz ja pamiętam, że to wróg mój przecie;
Że jego ramię, jak mnie dotknąć śmiało,
Gdy żył, tak teraz obejmuje całą
Niemiłosiernie; — że mnie najzuchwalej
Oderwał od tych, którzy mnie kochali.

HERSYLIA
Niech więc nienawiść z tobą go rozdzieli.

TULLIA
Nienawiść? Kiedyż on już po wsze czasy
Błady, skrwawiony zasnął na pościeli,
A wszystkie bóstwa młodości i krasy
Stały kołem przy jego pogrzebie,
I płacz zawodząc, spoglądają łzawie.
One mnie, słyszysz? wołają do siebie.
Z więzów mnie moich zwolniły laskawie,
By ten dom smutny nawiedzić cichaczem,
Siąść przy nim, usta ucałować, *zaczem*¹²⁸
Wezmą go z domu, żar czoła i skroni
Ostudzić chłodem jego martwej dłoni.
Ty mnie nie wstrzymuj i nie mów mi wcale
O klątwie ojca. Bo czegoż ja życzę?
Żoną, kochanką nie chcę mu być; ale
Raz jeszcze spojrzeć na jego oblicze
I potem czekać ofiarnego losu.
Krew tylko moja z ogniem jego stosu
Wezmą tu, siostró, śluby tajemnicze.
Idź, powiedz ojcu, że on w złą godzinę
Rzucił przekleństwo na biedną dziewczynę,
Przekleństwo jego zgubiło ją.

HERSYLIA
Biadaż
Jego starości, skoro tak powiadasz!
Osierocony ze szczęścia i dziełek
Zmarnieje.

TULLIA
Alboż mu na dni ostatek
Ty nie zostajesz? Wszak ty nie masz prawa
Pożądać śmierci. Przy tobie nie stawa,
Nie goni ciebie cień z okropną raną,
Twą własną ręką żywemu zadaną!

HERSYLIA
odwrócona, biorąc ją za rękę
Tullio! ty nie wiesz, co mówisz. Ja też!...

TULLIA
Co słyszę, siostró!... Czyż Romulus?...

¹²⁸*zaczem* (daw.) — tu: po czym, następnie. [przypis edytorski]

HERSYLIA

Gdzież

Zdołam się schronić! Z bliska czy z daleka
Za mną też chodzi cień tego człowieka,
Co złamał dumę i nienawiść mą;
A że mnie z więzów niewoli wyzwala,
Tym bardziej w jarzmie trzymać będzie z dala.

TULLIA

po niejakiem namyśle

Ale on żyje, nie zabiłaś go.
Dłoń, co cię ima, krwią się nie rumieni:
Głos nie z podziemia, który cię przyzywa;
A pocałunek...

HERSYLIA

Cicho, nieszczęśliwa!

Myśmy na zawsze dziś z nim rozłączeni.
Och! ale przed nim, z bliska czy z oddali,
Twoja mnie tylko obecność ocali,
Jeżeli ze mną w jedną pójdziesz drogę.
W twojej obecności ja zwyciężyć mogę
Ten lęk, co na wskroś duszę mą przenika,
I z drogi mojej zepchnąć gwałtownika.
Pójdź!

TULLIA

Nie uciekaj próżno od miłości;

Miłość

Ona cię dogna. Idź przeciw¹²⁹ niej, siostrze,
Z poddaniem. Ona śmiertelnie się złości
Na serce, które poczyna z nią ostro,
Krew mu wysysa. Straszna ta bogini
Wszak berłu swemu uległymi czyni
Wszystkie dziewice? Przyplącałam srodze,
Żem chciała opór stawić na jej drodze.

HERSYLIA

do siebie

Co te dziecięce usta mówią?... Tak!
Czy niebo przez nie daje mi swój znak,
Tłumacząc duszy mej zagadkę?

TULLIA

Idź,

Nie zwlekaj, siostrze! Gdyby on mógł żyć,
Poszłabym z tobą, by rzec do rodzica,
Czego by żadna nie śmiała dziewica:
— Oddaj mnie jemu. — Pokój zmącił nam?...
Miłość go mąci. — Podszedł?... Takież sam
Jest tryb miłości. — Drwił z królewskiej krwi?...
Ej! właśnie miłość z najsilniejszych drwi
I najwolniejszych: z miecza i korony.
Teraz zwycięzca leży zwyciężony;
Lecz hymn tryumfu stał się dla mnie wyciem,
Chwałę zwycięstwa płacić muszę życiem.

¹²⁹ *przeciw* — *naprzeciw*. [przypis edytorski]

HERSYLIA
Więc mam cię tu zostawić?

TULLIA
Taki los!

HERSYLIA
Niechże się spełni. Jeśliby czyj głos
Zdołał do życia powrócić cię zdrową,
To chyba już błagalne ojca słowo,
Jego na pomoc wezwę. Niedaleko,
Bliżej, jak sądzisz. Tam w lesie, za rzeką,
Stoją już nasi. Udręczenia lotem
Pobiegnę ku nim i stanę z powrotem.
A gdy mnie ojciec spyta: — Za pokojem
Przez toż obstajesz, że już sercem twojem¹³⁰
Zawładnął wróg i rabuś?... Czyż ucieknę,
Oczy w ziemię spuściwszy? — Nie! ja rzeknę
Z dumą: On taki dobry i wspaniały,
Jakiego oczy moje nie widziały.

SCENA V

Romulus, Talassjusz, Marcja, Hersylia, Tullia.

Romulus, Talassjusz, Marcja nadchodzą śpiesznie z lewej strony. Marcja daremnie usiłuje powstrzymać Talassjusza, który z dobytym mieczem wpada na scenę. Hersylia obejmuje Tullię i żywo pociąga ją w cień.

TULLIA
Ktoś idzie! Chronić się!

HERSYLIA
Bogi! czyżby los
Wszystko nam zwichnął?

TULLIA
Siostro!

HERSYLIA
Hamuj głos!

TULLIA
Ach!

TALASSJUSZ
Gdzie zdrajczyni? Zginie z ręki mojej!
Jak to! Ta brama już otworem stoi?

MARCJA
Uratowana! Och, góra rozpaczy
Spadła mi z serca!

TALASSJUSZ
Romulu! Co znaczy?...
Klucz od tej bramy jest na straży twojej,
A gród otwarty, bez żadnej obrony...
Czy jej sabińskie pomogły demony?

¹³⁰*twojem* — dziś popr. forma: twoim. [przypis edytorski]

ROMULUS
Król Rzymu.

TALASSJUSZ
Ty?

ROMULUS
Ja. Siostrze i jej samej
Gwoli ucieczki uchyliłem bramy.

MARCJA
Królu, jak bogu, niech ci będą dzięki!
Jakież ja walki odbyłam i męki,
Zanim mężowskiej obecności siła
Wahaniom moim koniec położyła.
Lubo przysięgą związana z mojemi,
Przed mężem ciężkie zerwałam milczenie...
Jeszczeż te serca ja *mojemi* mienię,
Co mi w rodzinnej pozostały ziemi?
Wszak całym światem jest mi dom, dziś drogi,
Którego drżąca przechodziłam progi?
Jednak...

TALASSJUSZ
Milcz! bo cię oskarża to słowo!
Gdyby cię nawet wdową uczyniono,
Czyż ślub nasz kłamstwem był? Czyż moją żoną
Mniej byłaś przeto, żeś została wdową?
Ale przekleństwo i kara niech spada
Na tę, co męża tak zdradliwie...

TULLIA
Biada!

HERSYLIA
Ciszej, o! dziecię.

TALASSJUSZ
Co się tam szamoce?
Co wzdycha w cieniu?

ROMULUS
Wiekuiste moce!
To one!

MARCJA
Królu!

TALASSJUSZ
Kto? Te siostry krwawe?
Pójdźcie do piekiel!

Dobywa miecz.

MARCJA
Królu! ty ich sprawę
W opiekę przyjmij; tyś je zwolnił!

TALASSJUSZ

odpychając ją

Precz!

MARCJA

zastaniając

Ratuj je, królu!

TALASSJUSZ

Nie! pod miecz, pod miecz!

ROMULUS

stając między nimi

Odstąp, Talassjusz; król tu jest.

TALASSJUSZ

na stronie

Niestety!

ROMULUS

Wydźcie, Sabinki!

TULLIA

cicho

Bogi!

HERSYLIA

na stronie

Ledwiem żywa.

ROMULUS

Powiedz ty, jak cię mam nazwać, straszliwa!

Prawdę mówiły słowa tej kobiety,

Żeś ty podstępem i mnie, i lud cały

Wytępić chciała wśród sennego miasta!

Czy też jej usta kłamią?

HERSYLIA

Nie skłamały,

Zupełną prawdę mówi ta niewiasta.

MARCJA

O nie, ty tego nie chciałaś uczynić;

Rozpacz o Tullię...

TULLIA

do Hersylii

Co! on śmie cię winić?

Zuchwały! Niechże dowie się ode mnie

Tego, coś ty mi wyznała...

HERSYLIA

cicho

Daremnie!

TULLIA

podobnie¹³¹

¹³¹*podobnie* — tu: podobnie (tj. również cicho). [przypis edytorski]

To cię oczyści.

HERSYLIA

podobnież

Nic to nie pomoże:

Kłamstwem mu prawda zabrzmi w takiej porze.

TULLIA

głośno

Słuchaj mnie, królu!

ROMULUS

Pomagać nie pora.

Gotowość twoja na nic się nie przyda,
Ty, młoda żmijo. Jesteś, widzę, skora
Do kłamstwa, jak i do mordu. Ohyda!...

TULLIA

Mylisz się!

HERSYLIA

do Tullii

Przestań! Nic się tu nie zmieni;

Ja ci mówiłam, żeśmy rozłączeni!

ROMULUS

Czcigodna paro, bliźni fałszu płodzie,
Zgrozą wykarmion! Ciesz się nieskończenie,
Że w piersiach nosisz miasto¹³² serc kamienie!
Cóż was rozrzewni, kamień ten przebodzie?
Czy są tak wielkie człowiecze niedole?
Tak! Chyba pójść wam na to rzezi pole,
Któreście chciały sprawić tak gorliwie,
Spójrzeć na usta, co do was życzliwie
Się odzywały, jak nieme i blade
Całują ziemię zakrwawioną. Rade,
Szczęśliwe myślą, która was natchnęła,
Krzyknęłybyście: To są nasze dzieła!

MARCJA

przybiegając do Hersylii

Przestań, Romulu! Zabijesz swą żonę!

ROMULUS

Serce jej dobrze jest opancerzone;
Nienawiść dla mnie wszak ją zabezpiecza!
Precz z moich oczu!

TALASSJUSZ

rzucając się z mieczem na Hersylię

Ty!...

ROMULUS

wstrzymując go

Nie kalaj miecza!

Idź zbudzić śpiących. Jako z gór płomienie

¹³²miasto (tu daw.) — zamiast. [przypis edytorski]

Spadniem na wrogów, roznosząc zniszczenie;
Nim się spostrzegą, staną w krwi i dymie.
Chcieli cię uśpić w bezecnej pokusie,
Ha!... snem śmiertelnym; a więc zbudź się, Rzymie!
Precz ciemność! światło naprzód!

Talassjusz odchodzi

HERSYLIA

z gwałtownym wysileniem

Romulusie!

ROMULUS

Czy tych skał echo wzywa mnie z daleka?
Czy marmur nęci, bym skostniał na głaz
W objęciach jego? Bogi! błagam was,
Nie taką śmiercią, niech śmiercią człowieka
Umrę wśród ludzi!

Wychodzi za Talassjuszem. Hersylia, chwiejąc się, pada na ręce Tullii.

HERSYLIA

Ach! ginę z rozpaczy!

MARCJA

padając u nóg jej

Czy mi przebaczysz?

HERSYLIA

Miłość cię tłumaczy.

AKT PIĄTY

SCENA I

Ranek świta. Brama otwarta. W miarę postępu akcji scena rozwidnia się.

Pinarius śpiesznie wychodzi z prawej strony, za nim chłopiec.

PINARIUS

Dalej stąd, synu, dalej! Brama bliska;
Czuję powietrze, co się tu przeciska.
Więc uciekajmy!

CHŁOPIEC

Uciekać! Gdzie, po co?
Zewnątrz się biją. Gdzie spojrzeć za mury,
I beczka by się nie stoczyła z góry
Przez ciżbę mordu, co począł się nocą.
Co za noc! Jakiż dzień się z niej wychyli?
I pocóżeśmy wyszli ze świątyni,
Gdzieśmy przynajmniej bezpiecznymi byli!

PINARIUS

Nie! Chram bez boga bezpiecznym nie czyni,
A bogi wyszły, złorzecząc tej chwili.
I tylko Jędze gospodarzą strachem,
Sowimi skrzydły warkocząc nad dachem,
Który ma runąć. Uciekajmy!

CHŁOPIEC

Po co?
Jak się wychylim, na śmierć nas zdruzgocą.
Całe podole, jak zajrzeć daleko,
Roi się bojem, — pod lasem, nad rzeką.
Żeśmy bezbronni, nic nam nie pomoże.
Jak gradem całe ściemniało przestworze;
Tu świszczą strzały, tam pociski grzmocą,
Tu kamień warczy wyrzucony procą.

PINARIUS

Co mi śmierć! Bylem ten bezbożny gród
Rychlejszy opuścił.

CHŁOPIEC

Mogą bezbożnemi
Być martwe mury? Przecież męski lud
Wyległ na pole. Kiedyś legł na ziemi
I zadrzemałeś, jam poszedł do miasta.
Pusto. Gdzie spojrzę przez otwarte drzwi,
Tam przy ognisku sabińska niewiasta
Samotna siedzi i ociera łzy.
Psy, co jedyną zostały obroną,
Liżą ich ręce opadłe na łono.
Biedneż niewiasty! Tak młode a smutne.
Cóż? Gdy mężowie walczą tam z ich braćmi,
Kto bądź zwycięży — losy to okrutne —
Łza po poległym kirem oko zaćmi.

PINARIUS

Czemuż ni jednej nie było tak śmiałej,
Jak córka króla?... Dziś by nie płakały.

CHŁOPIEC

Jeszcze coś widział... Szedłem koło domu
Biednego Anka. Wprawdzie go na mury
Złożyli, ale nie było go komu
Pilnować nocą. Spojrzę przez świt szary
Ode drzwi: w głowach siedziała dziewica
I nad umarłym pochyliła lica.
Tullia!... krzyknąłem. Ona na to słowo
Spojrzała martwo i dała znak głową,
Bym nie przeszkadzał. Jakaś tajemnica!...
Aż mnie dreszcz przeszedł.

PINARIUS

Spojrzyj no ku bramie,
Co to za hałas?

CHŁOPIEC

wyglądając

Ho! nasz szyk się łamie...
Nie... znów stanęli; dotrzymują kroku.
Król przed szeregiem prowadzi na wroga...
Zwarli się... dzielnie!... Już z połowa stoku
Oswobodzona... Droga aż do góry
Stoi otwarta.

PINARIUS

Tak? otwarta stoi?
Więc, pod mym gniewem, prowadź mnie za mury!
A gdybyś ojca w bezbożności swojej
Nie chciał wywieść za ten gród złowrogi,
To sam omackiem pójde szukać drogi.

CHŁOPIEC

Za późno, ojcze. Czy mnie wzrok nie mami?
Górą znów jakaś wre ciżba straszliwa.
Ktoś ze świeżymi nadciąga hufcami,
A włos mu siwy po szyi opływa:
To Tytus Tacjusz. Jakby mu ubyło
Lat, istny młodzian postawą i siłą;
Jakże znać po nim bohatera-króla!
A teraz... prosto pędzi na Romuła.
W promieniach słońca błysnęły dwa miecze...
Zmieszany hufiec rusza na porzeczce¹³³
Rozdzielić królów...

PINARIUS

A ja próżno pięście
Ściskam i czekam... na co?

CHŁOPIEC

Ot, nieszczęście!
Rzym do wstecznego zmuszony pochodu.
Wola na zewnątrz.
Tu! tędy! Brama otwarta!

¹³³porzeczce — tu: teren nad rzeką. [przypis edytorski]

ROMULUS

za sceną

Do grodu!

Zaniechać bitwy!

TACJUSZ

za sceną

Do szturmu, Sabiny!

CHŁOPIEC

odstępując od bramy

Ojcze! Rzym wkrótce pójdzie w gruzy. Biada!

PINARIUS

Słuszny gniew bogów niechaj prędzej spada;

Niech miejsce zgrozy zalegną ruiny!

SCENA II

Talassjusz ukazuje się w bramie. Widać zewnątrz grupy, które walcząc, pną się po stoku ku górze. Rzymianie bronią się, cofając, Pinarius siada na lewo. Chłopiec stoi obok niego z miną głębokiego współudziału.

TALASSJUSZ

stojąc na progu, woła na zewnątrz

Ręka na rękę, towarzysze, śmiało!

Tarczą o piersi przeć ich, co sił stało,

I spychać w przepaść. Tak!... Już się zachwiali,

Już lecą na dół. Towarzysze, dalej!

Do miasta biecicie, chrońcie się za mury.

Tędy, Romulu! Śpieszcie, nim zgłuszone

Upadkiem tłumy wdrapią się do góry!

Niechaj szturmują, my znajdziemy obronę!

Rzymianie cisną się przez bramę, ranni, niektórzy upadając. Zabitych wynoszą. Na prawo i na lewo rozchodzą się do miasta.

A teraz spocząć i obwiązać rany.

1-SZY RZYMIANIN

Niech krwawią; trudu Sabinom ubędzie.

TALASSJUSZ

Co tobie ulgi wrogów mieć na względzie?

Wstydz się, Sekstusie, coś taki stroskany?

Każdą krwi naszej kroplę u tej bramy

My im za ciężkie żelazo sprzedamy.

Dalej na mury, w kim dech jeszcze! Śmiało!

2-GI RZYMIANIN

Próżno!

TALASSJUSZ

Gdzie wasze męstwo się podziało?

Cóż stąd, że chwilę zatrzymano nas?

Tociliśmy trzykroć wpierali ich w las

I czoło z czołem całą noc walczyli.

Czegóż tak głowę zwieszać w jednej chwili,

Jakby po hańbie? Na jednego wilka

To zbyt morderczo puszczać psów po kilka.

Ale niech jeno podejda do góry,
Oj złamią zęby o te dzielne mury!

3-CI RZYMIANIN
 pomagając nieść zabitego
Nasi najlepsi zalegli na ziemi!

TALASSJUSZ
Wstydź się, Flawiuszu! Jakże najlepszemi
Możesz tych mienić, co w tak ciężkiej chwili
Rzym opuścili?
Czyż ja nie żyję? Czyż wy nie żyjecie?
I czyż nie żyje Romulus, choć niemy
I głuchy, milcząc, nieprzyjaciół miecie?
Ej! Rzym nie zginął, kiedy my żyjemy!
Dalej na mury! Co który zabity,
To go stojący¹³⁴ wprowadzić na szczyty,
Aby wróg z pola myślał, że kamienie
Rodzą nam coraz nowe pokolenie!
Rannych do domów!... Lecz cóż to król zwleka?

RZYMIANIE
 ostatni wkraczający
Nadchodzi!

TALASSJUSZ
Niech mu przebaczą bogowie,
Że tak na oślepa narażał swe zdrowie.
A co my znaczym bez tego człowieka?

SCENA III

Talassjusz i kilku Rzymian; — Pinarius i chłopiec; — Romulus ranny w rękę i w biodro ukazuje się, zwracając oczy ku bramie.

TALASSJUSZ
Cześć Romulowi!

RZYMIANIE
 gromowym okrzykiem
Cześć królowi, cześć!

ROMULUS
 wchodząc
Zamykać bramę! Potem kamień znieść
Ze wszystkich domostw. Złożyć go na mury,
I gdy podejda, miotać na nich z góry.
Kiedy nie mamy dosyć silnej dłoni
By bronić Rzymu, niechaj Rzym nas broni!

TALASSJUSZ
Siądź na kamieniu, spocznij, boś znękany,
I pozwól, że ci obwiążemy rany.

ROMULUS
Dajcie mi pokój! Alboż tu nie świecą
Krople krwi Anka? Niech się zmiesza z moją!
Rzymianie sadzają go na kamieniu i porywają ramię do opatrunku.

¹³⁴stojący — tu: w pozycji stojącej. [przypis edytorski]

Gdyby tylko było ciszej nieco
Tu, w głowie. — Jak tam w polu rzeczy stoją?

2-GI RZYMIANIN
Szczególna¹³⁵!

ROMULUS
Cóż to?

2-GI RZYMIANIN
Cofają się wrogi.
Taran ściągnięty prawie na pół drogi
Zwraca się w prawo. O! zwietrzyli snąć
Najsłabsze miejsce i stamtąd chcą brać.

TALASSJUSZ
Przekleństwo! Widać rozejrzeli z bliska
Wszystko, gdy przyszli do nas na igrzyska.

ROMULUS
do tych, co go opatrują
Kiedyż tam koniec? Śpieszcie! Jam już zdrowy.
Idź, Talassjusz; ja za tobą wraz.
Trzeba w świątyni zamknąć białogłowy;
Sabinki myślą, jak by zdradzić nas.
One gotowe, niby to z pustoty,
Gdy wyruszyście na zewnętrzny bój,
Zajść was i weprzeć na braci swych groty.
Ruszaj na mury, Talassjusz mój!
Talassjusz odchodzi.
Kto przy ołtarzu siedzi tam? Pinary!
Że też mi zawsze na drodze ten stary!
Ha! jeśli bywasz mocą swego ducha
Na radzie niebian; jeśli ci wiadomo,
Co sobie Parki¹³⁶ szepczą tam do ucha:
Powiedz, wielbny, jak się stanie z Romą?

PINARIUS
Jak zasłużyła, tak się też z nią stanie.

ROMULUS
A też zasługi ważyć kto ma władzę?

PINARIUS
Jowisz je waży na rzetelnej wadze.

ROMULUS
Której wahadłem tyś jest?

PINARIUS
Rzekłeś, panie!

ROMULUS
Tak ja myślałem. — Wielka mu stąd chwała,
Że się ta waga dla niego nie zdała, —
On waży innych. Dla takiej zalety,

¹³⁵*Szczególna* (tu daw.) — szczególnie. [przypis edytorski]

¹³⁶*Parki* (mit. rzym.) — boginie snujące nić ludzkiego losu. [przypis edytorski]

Wepchnąć gadułę pomiędzy kobiety!
Wstaje.
Co będzie z Rzymem, miecz mi powie mój
Lepiej, niż wróżba starości... Na bój!
Wy towarzysze, pilnujcie mi wrót.
Kto idzie?

Nadchodzi zbrojny.

ZBROJNY

Królu, czy słyszysz ten grzmot?

Rąk secinami¹³⁷ w powietrzu miotana
Wali w te mury głowa ich tarana.
Co zastęp spędzim, to znów idzie nowy.

ROMULUS

A czyż to wasze nie mocniejsze głowy?
Dobrze! niech wrogów wywścieka się szal;
Gdy się mur zwali, wzniesiem go z ich ciał.

Wchodzi drugi zbrojny.

DRUGI ZBROJNY

Koniec Rzymowi! Mur pękł do połowy.

ROMULUS

Czyż to, nędzniku, Rzymem jest ten głaz?
Niechaj mur pęka, byle stało was!
Jak nie miał pęknąć, gdy w dziele poczętem¹³⁸
Krew bratnia straszonym była mu cementem?
Choćbyśmy wzniesli go pod same chmury,
Pękłby tak samo, bo nad tymi mury
Duch pomsty trzyma wciąż płomienną żerdź
W niszczącej dłoni. Więc na bój, na śmierć!

Romulus biegnie na lewo. Talassjusz, wkraczający z oddziałem Rzymian, wstrzymuje go.

SCENA IV

Poprzedzający, Talassjusz z Rzymianami.

TALASSJUSZ

Stój! stój! ratunek już nie w mocy twojej.

ROMULUS

Więc i tyś stchórzy! zdrajco!

TALASSJUSZ

Kto ustoi,

Gdy rozszalałe zerwie morze tamę
I wtargnie? Drugą tam otwórzcie bramę
I chrońcie się na pola. Że zaś rady
Moje tchórzliwe nie są, ani zradne,
Dowiodę, tu zostając, by gromady
Wrogów wstrzymywać, dopóki nie padnę.

ROMULUS

Czy już do tego doszło? A więc, kto
Ze wszystkich, co się Rzymianami zwał,
Ma chęć ucieczki, otwarta mu droga!...

¹³⁷*secina* (dwa.) — setka. [przypis edytorski]

¹³⁸*poczętem* — dziś popr. forma: poczętym. [przypis edytorski]

Nikt się nie rusza.
Ani jednego?... Więc Rzymianom cześć!
Żalobę Rzymu godnie będziem nieść.
Górą miecz! Razem, przed ołtarzem boga,
W ognisku grodu czekać będziem wroga.

TALASSJUSZ
Już wkracza!

SCENA V

Poprzedzający, Tytus Tacjusz i Sabinowie, ostatnich Rzymian pędząc przed sobą.

TACJUSZ
z dobytą bronią
Gdzie król? Gdzie tu król się chowa?
Gdzie jest Romulus? Moją jego głowa!

ROMULUS
który stoi przyparty aż podle swego domu
Tu, starcze; ale bądź lepiej z ostrożna.
Już cię na polu raz z nim rozdzielili,
Lecz tu za ciasno, minąć się nie można,
I jam już wreszcie syt tej krotochwili.

TACJUSZ
Znów byś słowami rozbroić mnie chciał,
Niegodny! Kiedym bezbronny tu stał,
Ty śmiechem plwając na mój siwy włos,
Niemiłosierny zadałeś mi cios
W samą rdzeń¹³⁹ życia. Ja chcę nie dla chwały
Zmierzyć się z tobą. Jako dąb omszały
Gruchocze tego, co mu ściał korzenie,
Tak ja zgruchoczę ciebie!

TALASSJUSZ
do swoich

Hej, baczenie!

SABINOWIE
następując, wściekłym okrzykiem
Śmierć! śmierć wam, zdrajcy!

TACJUSZ
do swoich
Odstąpcie! ja sam
Do jego życia tylko prawo mam.
On, co najdroższe, porwał mi zdradziecko;
Kto mi go zabić wzbroni?

SCENA VI

Poprzedzający, Hersylia.

HERSYLIA
wychodząc z domu
Twoje dziecko,
Ojcze!

¹³⁹*samą rdzeń* — dziś popr. w r.m.: sam rdzeń. [przypis edytorski]

TACJUSZ

Hersylia! Czy to chwila snu?

HERSYLIA

wchodzi w koło przez rozstępujących się Rzymian i Sabinów
Zabij go, ojcze, jeśli zdołasz, tu,
Na progu tego domu; mocą swą
Przytulkiem wdowim dla mnie uczyn go.
Patrz! On miecz spuszcza, on bronią nie miota
Przeciwko starcom i niewiastom mdłym;
Wielkość i zacność tarczą mu żywota.
Ale gdy go zabijesz, w domu twym
Tarcza ta jako trofeum¹⁴⁰ nie postoi.

TACJUSZ

Czy śnię, czy to są słowa córki mojej?

ROMULUS

Córkę swą słyszysz, lecz nie moją żonę.
Cóż było wspólnym między nią i mną?
Nie bądź kłamiwie pociągnion w mą stronę;
Prócz twoich, inne jeszcze ręce są
Godzące na me życie.

TACJUSZ

Co za ciemnie!
Kuglarskim trybem chceszli wmówić we mnie,
Że mi ją jeszcze córką mą odsyłasz,
Córką Tacjuszów? Jak to, nie zdradziłaż
Bogów mścicieli rodzinnego miasta
I klątw ojcowskich?

ROMULUS

Nie, starcze; *niewiasta*,
Z niewieścim sercem uczyniła to;
Ale ty córkę wychowałeś swą
Na posąg z głazu. Toż ona gotowa
Była mordowi otworzyć tę bramę.

HERSYLIA

Słuchajcie, proszę. I niech bogi same,
Co ból mój znają, mnie użyczą słowa,
Wam wiary w prawdę. Romulu! z rozpacz,
Miałam cię ślepo poświęcić tej nocy.
Ocalić Tullię czyż mogłam inaczej?
Zatem tłumiałam w duszy z całej mocy
Iskry uczucia, któreś zatlił we mnie;
Walczyłam długo, walczyłam daremnie.
Wtem ty przyszedłeś... Ojcze, ojcze drogi!
On przyszedł do mnie, by wolności progi
I mnie, i siostrze odsłonić tajemnie.
Co wtedy padło na mnie, nie wiem sama.
Kogoż podobne czyny nie rozbroją?
Gdy się przede mną otwarła ta brama,
Uczułam w sercu, żem na wieki twoja.
Czemuż mi jakieś słówko nie wybiegło

¹⁴⁰*trofej* — dziś: trofeum. [przypis edytorski]

Z wieścią ku tobie? Byłoby ostrzegło
Od wiela złego. I ci by nie stali
Przeciwno sobie, w gniewie zatwardziali.
Tak, ojczyste drogi, na me łzy gorące
Byłoby weszło litości twej słońce,
Ty byś przebaczył. Myśl szybsza od stopy
Już mnie za rzymskie przeniosła przekopy,
Ale za późno. Bogowie rozkuli
Już Jędze zemsty; nie było obrony.

ROMULUS
Hersylio!

HERSYLIA
Gdybyś był posłuchał Tullii!
Lecz ci ból duszę zamknął z każdej strony;
Tyś mnie odrzucił.

TACJUSZ
Wróg wkrótce człowieka
Odrzuca, który swoich się wyrzeka.

HERSYLIA
Jak to? Za mężem swym idąc niewiasta,
Wszak musi rzec się ojczystego miasta.
A oto mąż mój przed ludźmi i bogi.
Ja tu przy tobie klęcząc, ojczyste drogi,
Świadcę przed niebem przysiężnymi słowy,
Że jeśli klątwa, która mnie tak boli,
Nie zdejmiesz dzisiaj z mej nieszczęsnej głowy;
To ja ją nosić będę z dobrej woli.
Mężem mi inny nie będzie mężczyzna
Prócz niego, inną nie będzie ojczyzna
Prócz tych rumowisk; ani inną strawa,
Prócz tej, co życie gorczyczą napawa.
Teraz, gdym tobie duszę mą odkryła,
Zabij go, ojczyste, jeśli twoja siła!

ROMULUS
Hersylio!

TACJUSZ
Nędzna! Czyż sądzisz, że twojej
Hańby świadomość ramię me rozbroi?
Ty stoisz przy nim, więc upadnij z nim!
Precz z mojej drogi, Rzymianko! Na świecie
Jeszcze mi jedno pozostało dziecię,
Które mi porwał ten zdradziecki Rzym.
Gdzie moja Tullia? Ta powita słodziej
Ojca, co jako mściciel tu przychodzi.

Kiedy Tacjusz znowu z dobytym mieczem rzuca się na Romulusa, za sceną z lewej strony rozbrzmiewa śpiew Sabine, cichy i żalony.

SABINKI
Matko żywota!
Przez śmierci wrota
Do twego łona

Wszelka stworzona,
Ziemio! powraca istota.

TACJUSZ
opuszczając miecz
Co słyszę? Toż to nasza pieśń domowa,
Sabińska nuta!

HERSYLIA
wstając z przerażeniem
Biednaż moja głowa!
Czemużem Tullię puściła od siebie!
Nieszczęsna! chciała sama przy pogrzebie
Kochanka zostać. Co znaczy ten śpiew?

Postępuje krokiem w głąb sceny.
TACJUSZ
Czy chcą w mej piersi ukołysać gniew
Niewieście sztuki te rzewnymi głosy?
Ha! zobaczymy.

SCENA VII

Z lewej strony występują Sabinki, niosąc mary, na których spoczywa Ankus, białą draperią okryty. Na czele orszaku Tullia. Mary stawiają u stopni ołtarza; jednocześnie umilka śpiew. Wszyscy mężczyźni cofają się. Romulus, Hersylia, Talassjusz i Rzymianie na prawo, ku domowi, naprzeciwko Sabinów. Tacjusz, sam, zupełnie na przodzie sceny, na lewo. Pinarius z Chłopcem za ołtarzem.

TACJUSZ
Ziemio i niebiosy!
Toż to jest... moja córka? Jakżeż cała
Wiosna jej lica zwiędła i zwątląła
Śród jednej burzy! A ci głupcy przecie
O pojednaniu mówią. Biedne dziecię!
Chce podbiec ku niej. Ona podnosi rękę, powstrzymując.
Jak to! Czyż ty już nie poznajesz mnie?
Cóż tak na ojca patrzysz nieprzytomnie?
Otwórz ramiona, aby serce twe,
Bijąc przy moim, powiedziało do mnie:
Tak; to ja, ojcze, ostatnie z twych dzieci,
Taż sama Tullia, choć mnie boleść szpeci.
Kto tam spoczywa? Na czyim pogrzebie
Płaczem zawodzi moja Tullia dumna
W tym gnieździe zbrodni?... Ach! to ten, co ciebie
Z rąk moich porwał! O! przeklęta trumna!
Odstąp mi od niej, pójdź w moje ramiona!

TULLIA
Ojcze! przy mężu winna zostać żona.
Rzuć broń! Śmierć ludzi do pokoju wzywa.
Rzuć tę broń!

TACJUSZ
spuszczając miecz na ziemię
Kto cię pomścił, nieszczęśliwa,
Na tym człowieku?

TULLIA

Ja sama.

TACJUSZ

O! dziecię;
Jedyna moja pociecho na świecie,
Ty, moja dumo!

TULLIA

Duma się przesywa
Sama swym żądłem. Pozwól mi się samej
Usprawiedliwić, nim się pożegnamy.
Śród męskiej walki jam dotąd milczała,
Bom była dzieckiem. Dziś jestem dojrzała
Do śmierci bólem jednej tylko nocy;
Więc wytłumaczyć czuję dosyć mocy
Królom i ludom to, co za mą sprawą
Na piersiach Anka napisane krwawo.

TACJUSZ

Nie mów o śmierci, wychodź z tego Rzymu,
Spójrz na siwą mą głowę znękaną
I żyj.

TULLIA

Ten zmarły wziął mi życie. Ty mu
Go nie odbierzesz; bo tobie nie dano
Takich sił, jakie ta miłość ma w sobie,
Z zaświatowego co wabi ukrycia.
Cóż ty mi możesz dać godnego życia,
Gdy ten, którego ukochałam, w grobie?
Ręka, co ścięła śliczny cedr na górze,
W ogrodach świata możeż zrywać róże,
By wić girlandy? Usta, co tak błogo
Całują trupa, czyż poić się mogą
Winem rozkoszy ze światowej czary?

TACJUSZ

Nieszczęsne dziecię! Odepchnij te mary;
Uczuj się, swoim upadłszy na łono,
Nowokochaną, nowożywioną!

TULLIA

Kochasz mnie, ojczy?

TACJUSZ

Możeszli¹⁴¹, pieszczoto,
Ojca i swoich zapytywać o to?

TULLIA

Więc się do twojej odwołam miłości
Raz jeszcze. W urnie, która jego kości
Złączy z moimi, niech się pokój ziści.
Zamknij w niej popiół swojej nienawiści;
A gdy pochodnia pogrzebowa zgaśnie,
Niech się z nią razem krwawe skończą waśnie.

¹⁴¹możeszli (daw.) — czy możesz. [przypis edytorski]

TACJUSZ

Jak możesz tego wymagać ode mnie,
Gdy serce coraz w nowym bólu pęka
Na widok tego, co nieszczęścia ręka
Zrobiła z tobą. Daremnie, daremnie!
Nie miej nadziei.

TULLIA

Ojcie mój łaskawy,
Nie chcesz utrudniać tej ostatniej sprawy,
Jaką mi życie za powinność wkłada.
Patrzaj, tu stoi Sabineć gromada,
Które przyniosły przed obliczność twoją
Zwłoki mojego małżonka; tam stoją
Ich znów mężowie; ziemi tej granice
Już im ojczyzną. Jako niewolnice
Tylko, jak obce, oderwane siłą
Od tego, co im tu najdroższe było,
Możesz na powrót zawieźć je do Kurów;
Duch ich wciąż będzie tęsknić do tych murów
I nad grobami mężów się unosić.
Nie, wierz mi, ojcie, złego było dosyć;
Wiemy to wszyscy. Ale dwie ofiary
Uśmierzą niebian sprawiedliwy gniew.
Krew bohatera i dziewicy krew
W święto pokoju niech z pokutnej czary
Na cześć ich spłynie.

Wzywam was, mocarze
Kurów i Rzymu, stańcie w zgodnej parze!
Podajcie sobie ręce i będziecie
Razem nieść ciężar, co was obu gniecie.
Co tobie w Anku umarło, Romulu,
Ja, com zabiła, wiem po własnym bólu.
A tobie, ojcie, córka przez to ginie,
Że ukochała ciebie tak serdecznie,
Iż, by z twą klątwą nie postąpić sprzecznie,
Zrzekła się szczęścia. Przebacź tej dziewczynie
I zdejm z nas klątwę, bym w cieniów krainie
Spotkawszy Anka, mogła żyć z nim razem.

TACJUSZ

Czemuż nie padłem pod wrogów żelazem!
Gdy mnie krew własna okrywa żałobą,
Krew własna zdradza!

ROMULUS

występując

Ja klękam przed tobą
W proch, nie przed królem, lecz przed ojcem padam,
Całą dostojność tego grodu składam.
Ja jużem myślał nie przeżyć tej chwili,
Aż ona błogo nade mną jaśniej
I drogą czyni mi życia nadzieję.
Jakośmy niegdyś w Kurach cię prosili,
Tak prosim znowu, ja i naród mój,
O rękę waszych córek.

TALASSJUSZ
do Tullii

Biedne dziecię!

ROMULUS
A że nam wżgarda nie należy przecie,
Dowodem dla was całonocny bój.
Czekam!

Tacjusz milczy.

HERSYLIA

Milczenie twe, ojcze, uśmierca.
Wszak widzisz w prochu dumnego człowieka,
I czemuż jeszcze *twoja* duma zwleka?

TULLIA
Podnieś go, ojcze; podnieś wszystkie serca!

TACJUSZ
Cóż to? Mych siwych wojowników mur
Ociera oczy? Sabinscy ojcowie,
Nie odrzucacież od siebie swych cór?

NAJSTARSZY Z SABINÓW
po porozumieniu z innymi
Milczym, bo twoja klątwa na ich głowie:
Zdejm — błogosławim.

TACJUSZ
Wstań człowieku, który
Zdołałeś odjąć mi serce mej córy,
A słowo klątwy, którym rzekł, niebianie!
Zatopcie w morza najgłębsze otchłanie
I przyciśnijcie je ciężarem skały,
By go demony odtąd nie dostały.
Błogosławieństwo spuśćcie na ten gród,
Niech się dwa ludy w jeden złączą lud,
Z dwóch królów jeden niech powstanie król!
A teraz, dzieci, zrzucicie z serca ból;
Tu na me piersi! Żyj mi, Tullio miła,
I ciesz się zgodą, którąś ty sprawiła.

TULLIA
Dzięki ci, ojcze; ale już nie wstanie,
Kto umarł. Słyszę stąd Anka wołanie:
Głos jego smutny, co do mnie dolata,
Zagłusza echa wesołego świata,
Zagłusza, ojcze, otuchy twej słowa.

HERSYLIA
Zostań nam, Tullio; zostań nam!

TULLIA
Bądź zdrowa!
Kochasz!... wiesz, czemu odchodzę w tę drogę.
Bądź z nim szczęśliwą!

HERSYLIA

Bez ciebie czyż mogę?

TULLIA

I Ankus odszedł od brata. Ja ciebie
Jemu zostawiam po Anka pogrzebie.
Żegnam cię, ojcze! Żegnam was, narody
Bratnie! O, miłaż śmierć w jutrzence zgody!
Nie płaczcie po mnie! Choć droga daleka,
Ale mnie na niej przyjaciel mój czeka.
Powie mu wszystko.

HERSYLIA

Zabierasz mi duszę!

TACJUSZ

Dziecię! nie możesz... nie powinnaś!...

TULLIA

Muszę!

PINARIUS

występując przed ołtarzem, z rękami w górę podniesionymi
Przyjmcie ofiarę, bóstwa przejednane!
Gniew swój wszelako wstrzymajcie nade mną,
Choć droga losu była dla mnie ciemną.
Jedna tu miłość utworzyła zmianę;
Zagadkę waszej rozwiązując woli,
Starła przekleństwa ojcowskiego ślady,
Zaprowadziła jedność w miejsce zwady,
Błogosławieństwo na miejsce niedoli.

PRZEDMOWA DO WYDANIA ŹRÓDŁOWEGO Z 1879 R.

Paweł¹⁴² Heyse, żyjący dotąd¹⁴³ znakomity nowelista niemiecki, urodził się w Berlinie roku 1830; synem był zasłużonego językoznawcy R.M.L. Heysego¹⁴⁴; pod przewodnictwem Boeckha¹⁴⁵ i Lachmanna¹⁴⁶ odbył porządne studia filologiczne; podróżując kilkakrotnie po Włoszech i pilnie zajmując się językiem i literaturą narodów romańskich, wybornie się przygotował do swej poetycznej¹⁴⁷ działalności. W roku 1854 udał się do Monachium, gdzie należąc do kółka poetyckiego, otaczającego króla Maksymiliana¹⁴⁸, otrzymał pensję od rządu bawarskiego. Ale gdy przyjaciel jego Emanuel Geibel¹⁴⁹, niepospolity liryk, wskutek sympatji swoich dla dążności króla pruskiego Wilhelma¹⁵⁰ (dzisiaj cesarza) postradał pensję, Heyse, który podzielał jego przekonania, zrzekł się także i swojej. Mając byt zapewniony, żyje spokojnie i szczęśliwie dla natchnień swej Muzy.

Heyse próbował sił swoich w różnych rodzajach poezji. Rozpoczął swój zawód¹⁵¹ od powieści poetycznych: *Bracia* (1851)¹⁵² i *Urika*¹⁵³ (1852) i od tego czasu aż do dnia utworzył cały szereg tego rodzaju utworów, zebranych razem w roku 1870 pod ogólnym napisem¹⁵⁴: *Nowele wierszem*¹⁵⁵ (*Novellen in Versen*). Znajdują się tu powieści ze wszystkich niemal krajów i epok, zarówno całkiem oryginalnie pomyślane, jak i przetworzone z innych nowelistów, a mianowicie z Boccaccia¹⁵⁶. Heyse jest mistrzem w wersyfikacji; różnorodne gatunki wiersza, nie wyłączając nawet najtrudniejszych, traktuje z taką swobodą i wykończeniem, że w podziw wprowadza. Od heksametru¹⁵⁷, którym napisał obszerny poemat w dziewięciu pieśniach pt. *Thekla* (1859)¹⁵⁸ aż do tercyny¹⁵⁹, która zachwyca nas w *Salamandrze*¹⁶⁰ przejście nielatwe, a jednak dla Heysego trudności nie przedstawiło. Co do treści, to najmniej udatne są nowele z życia artystycznego: *Michel Angelo*¹⁶¹, *Rafaël*¹⁶²; lepsze o wiele są obrazki z krajobrazów i obyczajów włoskich w *Sielankach sorrenckich*¹⁶³; do najpiękniejszych zaś należy *Salamandra*, w której mamy dzieje krótkotrwałej miłości owianej tchem poetyckim, tudzież *Dziecię cudowne* (*Das Feenkind*¹⁶⁴), poemacik zarówno serdeczny w ustępach poważnych, jak zajmujący — w humorystycz-

¹⁴²Paweł Heyse — w XIX w. panowała zasada spolszczenia obcych imion; dziś przytaczamy imię i nazwisko cudzoziemców w oryginalnej postaci i pisowni. [przypis edytorski]

¹⁴³Paweł Heyse, żyjący dotąd znakomity nowelista niemiecki — niniejszy tekst pochodzi z *Wyboru pism* z roku 1879. [przypis edytorski]

¹⁴⁴R.M.L. Heyse — dziś podaje się (np. www.nobelprize.org), że ojciec pisarza nosił imiona Karl Wilhelm Ludwig i żył w latach 1797–1855. [przypis edytorski]

¹⁴⁵August Boeckh a. Böckh (1785–1867) — niemiecki filolog klasyczny i badacz starożytności. [przypis edytorski]

¹⁴⁶Karl Konrad Friedrich Wilhelm Lachmann (1793–1851) — niemiecki filolog i krytyk. [przypis edytorski]

¹⁴⁷poetycznej — tu dziś: poetyckiej. [przypis edytorski]

¹⁴⁸Maksymilian II Bawarski (1811–1864) — król Bawarii w latach 1848–1864. [przypis edytorski]

¹⁴⁹Emanuel Geibel — właśc. Franz Emanuel August Geibel (1815–1884), niemiecki poeta. [przypis edytorski]

¹⁵⁰Wilhelm I (1797–1888) — król pruski od 1861, cesarz niemiecki w latach 1871–1888. [przypis edytorski]

¹⁵¹Rozpoczął swój zawód od powieści poetycznych — inne źródła podają, że pierwszym poematem był *Frühling-sanfang 1848* (1848); potem *Der Jungbrunnen: Neue Märchen von einem fabrenden Schüler* (1850) oraz *Francesca von Rimini: Tragödie in fünf Akten* (1850). [przypis edytorski]

¹⁵²*Bracia* (1851) — inne źródła podają rok 1852 jako datę wydania powieści *Die Brüder: Eine chinesische Geschichte in Versen*. [przypis edytorski]

¹⁵³Urika — niem. *Urica: Novelle in Versen*. [przypis edytorski]

¹⁵⁴napis (tu daw.) — dziś: tytuł. [przypis edytorski]

¹⁵⁵*Nowele wierszem* — w innych źródłach: *Gesammelte Novellen in Versen*. [przypis edytorski]

¹⁵⁶Giovanni Boccaccio (1313–1375) — włoski pisarz, autor m.in. zbioru nowel *Dekameron*. [przypis edytorski]

¹⁵⁷heksametr (z gr.) — miara wierszowa, którą napisano m.in. *Iliadę* i *Odyseję*. Charakteryzuje się skomplikowanymi zasadami budowy wersów: na każdy składa się 6 stóp, daktyli (jedna sylaba długa i dwie krótkie) lub spondejów (dwie sylaby długie), czyli od 12 do 17 sylab. Heksametr polski, wobec braku iloczasu, polega na odpowiednim zestawianiu sylab akcentowanych i nieakcentowanych. [przypis edytorski]

¹⁵⁸*Thekla* (1859) — inne źródła podają rok 1858 jako datę wydania poematu *Thekla: Ein Gedicht in neun Gesängen*. [przypis edytorski]

¹⁵⁹tercyna (z wł.) — układ stroficzny, stosowany w *Boskiej komedii* Dantego. Wiersz o strofach złożonych z trzech wersów, najczęściej jedenastozgłoskowych, łączących się między sobą rymami w układzie aba, bcb, cdc itd. [przypis edytorski]

¹⁶⁰*Salamandra* — niem. *Der Salamander*, opublikowane w tomie *Novellen und Terzinen* (1867). [przypis edytorski]

¹⁶¹*Michel Angelo* — niem. *Michel-Angelo Buonarroti*, opublikowany w *Hermen: Dichtungen* (1854). [przypis edytorski]

¹⁶²*Rafaël* — niem. *Rafaël: Eine Novelle in Versen* (1862 lub 1863). [przypis edytorski]

¹⁶³*Sielanki sorrenckie* — niem. *Lieder aus Sorrent*, 1852–1853. [przypis edytorski]

¹⁶⁴*Das Feenkind* — *Das Feenkind* opublikowane w: *Novelle in Versen*, tom 4 (1869). [przypis edytorski]

nych.

Na polu dramatyki¹⁶⁵ wystąpił Heyse najprzód¹⁶⁶ z *Meleagrem*¹⁶⁷ i *Sabinkami* (1857)¹⁶⁸, a gdy ta właśnie sztuka otrzymała nagrodę konkursową w Monachium, rzucił się z zapałem do twórczości scenicznej: pisał komedie (*Elżbieta Karolina* 1860¹⁶⁹), a zwłaszcza tragedie: *Maria Maroni* 1864, *Hadrian*, *Kolberg*, *Bogini rozumu* 1869¹⁷⁰; dramat jego pt. *Hans Lange* (1864)¹⁷¹ zyskał nawet wielkie powodzenie w teatrach. Zbiór prac jego dramaturgicznych wychodzi tomami od r. 1865 pt. *Dramatische Dichtungen*.

Najświetniej atoli zabłysnął Heyse w noweli prozą. Tu okazał się on prawdziwym wirtuozem, umiejącym najróżnorodniejsze temata¹⁷² z najbardziej odmiennych epok przedstawiać w mistrzowskim nieraz malowidle. Siły wprawdzie nie posiada, ale płodność fantazji jego, wdzięk i swoboda czarują czytelnika. Nowele Heysego mają charakter podmiotowy; stąd postaci w nich występujące, jakkolwiek poprawne pod względem rysunku i czyste pod względem kolorytu, nie stają przecież przed nami w prawdziwie plastycznych kształtach. Brak ten wynagradza wysoko rozwinięte poczucie estetyczne i nadzwyczaj subtelne cieniowanie namiętności ludzkich. Przygody miłosne, w których zmysłowość zostaje zawsze uduchowiona¹⁷³ sposobem traktowania, są przeważnym¹⁷⁴ motywem noweli Heysego. Żaden cel moralny, społeczny lub polityczny nie zamąca w nich wrażenia czysto estetycznego, ale też równocześnie nie nadaje mu głębi myślowej. Niepodobna tu wyliczać nawet ważniejszych utworów, których jest wielka ilość; nie ma bowiem pomiędzy nimi odznaczających się różnic; dosyć wspomnieć, że do dziś mamy już *dwanaście* zbiorów noweli Heysego, z których niejeden kilkakrotnie przedrukowano. Ostatni zbiór¹⁷⁵ ma datę roku 1879 (Berlin, str. 381) i mieści w sobie cztery nowele: *Rzecz sama w sobie*¹⁷⁶, *Dwóch więźniów*¹⁷⁷, *Córka Jego Ekscellencji*¹⁷⁸, *Beppe*¹⁷⁹.

Heysego zaliczają krytycy niemieccy do tak zwanego „kierunku akademickiego”, dla którego styl wykwinny, piękne grupowanie i zaokrąglenie kompozycji są główną rzeczą w utworach sztuki. Chcielibyśmy zapoznać czytelników naszych z tym kierunkiem, mającym w Niemczech wielką liczbę zwolenników, za pośrednictwem tak świetnego stylisty, a zarazem tak ulubionego nowelisty, jak Heyse. W tym celu każdy z 3 głównych rodzajów twórczości jego zamierzamy dać poznać w stosownie dobranych kracjach. Rozpoczynamy od tragedii *Sabinki* w przekładzie Kazimierza Kaszewskiego¹⁸⁰.

¹⁶⁵dramatyka (daw.) — twórczość dramatopisarska; dramat. [przypis edytorski]

¹⁶⁶najprzód (daw.) — najpierw. [przypis edytorski]

¹⁶⁷Meleager — niem. *Meleager: Eine Tragödie* (1854). [przypis edytorski]

¹⁶⁸Sabinki (1857) — niem. *Die Sabinerinnen: Tragödie in fünf Akten* (1859). [przypis edytorski]

¹⁶⁹Elżbieta Karolina 1860 — inne źródła podają rok 1864 jako datę wydania komedii *Elisabet Charlotte*. [przypis edytorski]

¹⁷⁰Bogini rozumu 1869 — inne źródła podają rok 1870 jako datę wydania dramatu *Die Göttin der Vernunft*. [przypis edytorski]

¹⁷¹Hans Lange (1864) — inne źródła podają rok 1866 jako datę wydania. [przypis edytorski]

¹⁷²temata — dziś popr. forma B. Im: tematy. [przypis edytorski]

¹⁷³uduchowiony (daw.) — przeniesiony w sferę duchowości; dziś: uduchowiony. [przypis edytorski]

¹⁷⁴przeważny — tu dziś: przeważający. [przypis edytorski]

¹⁷⁵Ostatni zbiór — *Das Ding an sich, und andere novellen*. [przypis edytorski]

¹⁷⁶Rzecz sama w sobie — niem. *Das Ding an sich* (1876). [przypis edytorski]

¹⁷⁷Dwóch więźniów — niem. *Zwei Gefangene*. [przypis edytorski]

¹⁷⁸Córka Jego Ekscellencji — niem. *Die Tochter der Excellenz* (1877). [przypis edytorski]

¹⁷⁹Beppe — niem. *Beppe der Sterneher*, opublikowana także w *Italienische Novellen* (1924). [przypis edytorski]

¹⁸⁰Kazimierz Jan Kaszewski (1825–1910) — krytyk literacki i teatralny, tłumacz m.in. Sofoklesa, Ajschylosa, Wiktora Hugo. [przypis edytorski]

Ten utwór nie jest objęty majątkowym prawem autorskim i znajduje się w domenie publicznej, co oznacza że możesz go swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać. Jeśli utwór opatrzony jest dodatkowymi materiałami (przypisy, motywy literackie etc.), które podlegają prawu autorskiemu, to te dodatkowe materiały udostępnione są na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach 3.0 PL.

Źródło: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/heyse-sabinki>

Tekst opracowany na podstawie: Paweł Heyse, Wybór pism, t. I, Sabinki. Traedy w pięciu aktach, tłum. Kazimierz Kaszewski. nakł. i druk S. Lewentala, Warszawa 1879.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Wydano z finansowym wsparciem Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej. Eine Publikation im Rahmen des Projektes Wolne Lektury. Herausgegeben mit finanzieller Unterstützung der Stiftung für deutsch-polnische Zusammenarbeit.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Anna Kowalska, Dorota Kowalska, Paulina Choromańska.

Okładka na podstawie: [RTD Photography@Flickr](mailto:RTDPhotography@Flickr), CC BY-SA 2.0

ISBN 978-83-288-0301-5

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Nowoczesna Polska – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Nowoczesna Polska, KRS 0000070056.

Pomóż uwolnić konkretną książkę, wspierając **zbiórkę na stronie wolnelektury.pl**.

Przekaż darowiznę na konto: **szczegóły na stronie Fundacji**.